

בין ביטחון בסיסי לביטחון שוטף
סיירת "חרוב"
ד"ר זאב דרורי - 3/10/2008

מבוא

מאז הקמתו התמודדו מפקדי צה"ל עם הדילמה המתמשכת בחלוקת המשאבים בין הכנת הצבא למלחמה הבאה ובין משימות הביטחון השוטף. הרתעה והכרעה שהיו מאבני היסוד של תורת הביטחון ובניית הצבא, תוכניותיו המבצעיות, ארגונו והכשרתו, עמדו לא אחת בסתירה לתפיסת ההמנעה, שעמדה בבסיס תורת ההפעלה של הביטחון השוטף. מאז ראשית שנות החמישים, עם הקמתה של יחידה 101 בפיקודו של אריאל שרון גברה התפיסה האופנסיבית על שיטות ההמנעה שהתבססו על סיורי גבול, תצפיות, מארבים ומרדפים בעקבות מסתננים.

גישה חלופית לבט"ש התפתחה בסיירת "שקד" של פיקוד הדרום, בפיקודם של עמוס ירקוני ובנימין בן אליעזר (פואד), שהתמקדה והתמחתה, עד מלחמת ששת הימים, בפעילות הבט"ש. היחידה היוותה מודל לבניית יחידות הביטחון השוטף הפיקודיות שהוקמו בפיקוד הצפון – "אגוז" ובפיקוד המרכז – "חרוב".

ההיערכות לאורך הגבולות החדשים אחרי מלחמת ששת הימים והבעיות החדשות שעלו בעקבותיה, חייבו שינוי בתפיסה, ומעמדן של יחידות הבט"ש הפיקודיות עלה בהתאם לאתגרים החדשים.

קבלת ההחלטות בפיקוד העליון הייתה איטית ונכרה רתיעה וחוסר נכונות להשקיע כ"א איכותי ואמצעים בפעילות הגנתית – חסימה ומניעה של פעילות המחבלים. פיקוד צה"ל, במיוחד אחרי הניצחון במלחמת ששת הימים, העדיף את המדיניות ההתקפית ופעולות גמול.

ההתנגשות התורתית והמבצעית כמו גם החינוכית והערכית, שבין תורת הלחימה התוקפנית של הצנחנים שהפכה לנחלת צה"ל כולו, לבין תורת הלחימה המניעתית של יחידות הבט"ש, באה לידי ביטוי בלחימה בבקעת הירדן ובסיפורה של סיירת "חרוב".

סיפור בנייתה ופעילותה המבצעית של "חרוב" ישמש כמקרה בוחן (CASE STUDY) לניתוח ההתמודדות של צה"ל עם אתגרי הלחימה במחבלים במציאות שלאחר מלחמת ששת הימים. ההיסטוריה אינה יכולה אלא לספק לנו מידע השוואתי ועלינו ללמוד, לבחון ולהתאים את אותו ידע וניסיון העבר לתנאי ההווה על כל השונות שבהם, ועם נסיבות משתנות בכלל.

יחידת "חרוב" – ניצנים ראשונים 1965-1967

ראשיתה של סיירת "חרוב" במחלקת ביטחון שוטף שנבנתה בחטיבה 35 עוד בשנת 1965. הייתה זאת מחלקת בט"ש של פיקוד המרכז, שמנתה 4 צוותים ניידים על גבי ג'יפים, סה"כ 26 לוחמים.¹

במרץ 1966 תוגברה היחידה ומנתה 40 לוחמים, בפיקודו של סגן יחזקאל שלום. היחידה פעלה במסגרת מודיעין חטיבה 35 אך טופלה ישירות על ידי פקוד המרכז. הפיקוד שביקש להימנע מטיפול בבעיות שוטפות של יחידת בט"ש קטנה, השאיר את "חרוב" בתוך חטיבה 35.² לחטיבה לא הייתה יכולת לטפל בבעיות הייחודיות של היחידה, במיוחד בנושאי כוח אדם טכני ואמצעים מיוחדים. מראשית הדרך ניתן להבחין בשניות בחטיבה 35 ביחס לצרכיה של יחידת "חרוב", שהתבטאה בחוסר רצונם המופגן של מפקדי חטיבה 35, להעביר לוחמים ליחידה הנבנית. עצם הכפופות הכפולה לחטיבה ולפיקוד, והקו הפתוח בין סגן יחזקאל שלום מפקד היחידה למפקדת הפיקוד יצרו בעיות מרות ותפקוד.

לקראת סוף שנת 1966 והעלייה בצרכי הבט"ש לאורך הגבול עם ירדן, החליט הרמטכ"ל רב-אלוף יצחק רבין על הקמתו של גדוד סיור בפיקוד המרכז. יעודה של "חרוב" הוגדר: 'להוות כוח מיוחד למשימות הביטחון השוטף ומבצעים מיוחדים'. המטרה הייתה ליישם את הלקחים המבצעיים שנרכשו בסיירת "שקד", בפעילות הבט"ש לאורך הגבול עם הגדה המערבית.

הפיקוד ביקש לבנות יחידה שתתמחה בפעילות הבט"ש, ולה אמצעים מיוחדים ובכך תוריד את נטל הביטחון השוטף מיחידות הצנחנים.

למרות החלטתו של הרמטכ"ל לא הפכה יחידת הסיור לגדוד, מאחר ואלוף הפיקוד עוזי נרקיס ומח"ט 35, לא היו שלמים עם ההחלטה ומססו את הנושא.

הקמת יחידה מובחרת נוספת בפיקוד המרכז עמדה בניגוד לתפיסה של מח"ט 35 אל"מ רפאל איתן שראה בחטיבת הצנחנים את ה"קבלן" הנבחר והיחידי למבצעים מיוחדים בפיקוד המרכז.

כמו כל המפקדים יוצאי חטיבת הצנחנים שנשלחו לסיירת "חרוב" והתנגדו להצבתם ביחידה, גם רס"ן אריה צידון (צימל) הסכים לקבל את הפיקוד רק אחר לחץ של הרמטכ"ל יצחק רבין:

"...סיימתי תפקיד סמג"ד בגדוד 50 והייתי אמור לצאת לקורס קומנדו של הרינג'רס בארה"ב. שבוע לפני הנסיעה הוזמנתי לפגישה לרמטכ"ל והוא הציג בפני את התלאות בהקמת יחידת הסיור הפיקודית. עוזי נרקיס ורפול אינם מקדמים את הנושא ומיניתי אותך כדי להקים את היחידה. בנוכחותי טלפן לאלוף הפיקוד, הודיע לו על המינוי, וביקש לזרז את תגבור מצבת המפקדים והחיילים ע"פ התקן החדש של היחידה. אלוף הפיקוד, עוזי נרקיס אמר שאחריות תגבור כוח האדם היא על רפול, ושלה אותי לרפול מח"ט 35 להתדיין עימו על תגבורת כ"א הנדרש. הגעתי להבנה עם רפול שהחיילים שישלחו יעמדו ברמה הנדרשת ולא 'תחתית החבית', וכן, שאת הטירונות יעברו בחטיבת הצנחנים."³

¹ . ארכיון צה"ל, תיק 305/1316/2002, פקודת הקמת סיירת חרוב – 484, בפיקוד המרכז, אג"מ מת"מ, 10 דצמבר 1965.

² . שם, שם, פקודת ארגון 003/1057/66 של אג"מ מת"מ ואג"מ פיקוד המרכז 'מבנה מחלקת בטחון שוטף'. מ-7.3.66.

³ . ראה תיק 6/561/1968, 'הקמת יחידת חרוב' - מסמכים מראשית הקמת היחידה בחטיבה 35, 8 ביוני 1966.

³ . ראו עם תת-אלוף (מיל) אריה צידון, (צימל), 3.3.08.

היחידה לא זכתה לקבל מחטיבה 35 את מיטב הלוחמים כפי שביקשה. גדודי החטיבה שנדרשו להעביר לוחמים ליחידת "חרוב", בחרו חיילים מפלוגת הרב"טים והפלוגות שעמדו לקראת סיום מסלול הלוחם, שנחשבו בעייתיים ושלא יועדו לצאת לקורס קצינים או לשרת כמש"קים בגדודים.

לאחר התגבור מנתה סיירת חרוב כ-100 חיילים: מפקדה בת 5 אנשים, ו-2 מחלקות סיור בנות 42 לוחמים כל אחת.

כל מחלקה בפיקוד סגן וגשש, מנתה 4 צוותי סיור של 10 לוחמים. סה"כ 2 מחלקות – 84 לוחמים על גבי ג'יפים ונ"נים.

בנוסף ללוחמים כללה היחידה כיתת אחזקה ושירותים בפיקוד רס"ל שמנתה 19 חיילים.⁴

יחידה 484 - סיירת "חרוב", הועברה למחנה הפיקוד ב-27 במרץ 1967 ונתקה מהכפופות לחטיבה 35.

ההקמה התבצעה בחיפזון. השלמת כוח האדם של כ-35 מ"כים וחיילים נלקחה לבניית היחידה מחטיבה 35 ופיקוד המרכז סיפק את כלי הרכב, ג'יפים ונ"נים לצורכי התעסוקה.⁵ למעשה, עד לאחר המלחמה המשיכה היחידה לתפקד כפלוגה מוגברת עם כ-80-90 לוחמים על גבי ג'יפים ונ"נים. בתקופה שקדמה למלחמת ששת הימים עסקה "חרוב" בתצפיות ובמארבים לאורך הגבול הירדני באזור בית גוברין, לטרון ועד ירושלים.

סרן דניאל שגיא (צ'ובו), שהיה סגנו של רס"ן אריה צידון בעת הקמת היחידה, הגיע גם הוא, בניגוד לרצונו.

"לא רציתי להגיע לחרוב כי לא ידעתי דבר וחצי דבר על היחידה. זה לא היה שייך לצנחנים, וחונכתי שהצנחנים היא היחידה אליה אנחנו רוצים לחזור. צנחנות היה לא רק מקצוע, כי אם אווירה, חינוך ומקצוענות".⁶

בתחילת מאי חדרו מחבלים באזור קלקיליה ופגעו במסילת הרכבת ע"י קיבוץ ניר אליהו. צידון, מפקד היחידה הציב מספר חיילים כפיתיון על הרכבת בבגדים אזרחיים, בעוד חבריהם הצלפים, תופסים עמדות בנקודות השולטות על מסילת הברזל בגזרה. היה זה דפוס של פעולה מיוחדת לעומת פעילות בט"ש שגרתית.

המחבלים לא פעלו שוב בגזרה והצלפים חיכו לשווא. לקראת יום העצמאות והמצעד הצבאי בירושלים במאי 1967, הגבירה הסיירת את הסיוּרים הרכובים והרגליים ואת המארבים סביב ירושלים ובאזור לטרון.

⁴ . שם, שם, פקודת ארגון סיירת "חרוב", פקוד מרכז, 20 נובמבר 1966.

⁵ . יעקב ארז, אילן כפיר (עורכים), **צה"ל בחילו, אנציקלופדיה לצבא ובטחון – סיירות ומיעוטים**, הוצאת רביבים

– ספרית מעריב, תל-אביב, 1983, עמ' 75.

⁶ . ראיון אישי עם אל"מ (מיל') דניאל שגיא (צ'ובו), - 21.11.2008.

סיירת "חרוב" במלחמת ששת הימים

למלחמת ששת הימים נכנסה סיירת "חרוב" ככוח חוד של חטיבה 4. המח"ט אל"מ משה יוטבת תגבר את "חרוב" במחלקת שריוניות AML מ-"דוכיפת"⁷ בפיקודו של גידי לוי ופלוגה מבה"ד 1. היחידה נפרסה בעמק איילון והתקדמה כשהיא עוקפת את בנין משטרת לטרון לכוון ציר בית חורון תחתון – בית חורון עליון. באזור בית חורון תחתון חדרה היחידה רכובה ע"ג זחל"מים ליעד מבוצר ירדני שנמצא נטוש. בהמשך ההתקדמות נכנסה היחידה למחנה הצבאי של בית חורון עליון ללא התנגדות. כשנפתחה אש מגבעה השלטת על הבסיס מזרם לבית חורון, של חיילי הקומנדו המצרי שהוצבו במקום ערב המלחמה, תקף צ'ובו, סגנו של צימל שנע עם פלוגה מאחור ומחוץ לטווח האש, את כוח הקומנדו המצרי לאורך הרכס מכוון מערב, בעוד הטור המשוריין מחפה באש מהכביש מכוון צפון. האויב נטש את הגבעה, נסוג ובידי חיילי "חרוב" נפלו מספר שבויים מהקומנדו המצרי. פרט לפצוע קל לא נפגע איש מלוחמי "חרוב".

היחידה השתתפה בכיבוש צומת ביטוניה יחד עם כוח משוריין וגדוד צנחנים מילואים. במקום התחפר גדוד מוקטן של הלגיון הירדני, מתוגבר ב-12 תול"רים, ומחלקת מרגמות 81 מ"מ. ההתקפה החלה רק לאחר פיצוח עמדות התול"רים באש הטנקים וסיוע אווירי וארטילרי. הכוח המשולב פרץ את המערך הירדני וכבש אותו ב-7 ביוני. ב-8 ביוני התקדם כוח "חרוב" כחוד לחטיבת השריון "הראל" על הציר מרמאללה לנווה-צוף. הסיירת נתקלה בכוח לגיון באזור אוניברסיטת ביר-זית והתקדמה לכוון סלפית. בימים האחרונים למלחמה התמקמה היחידה בסביבות ירושלים וסרקה את מחנות הלגיון שננטשו.⁸

סיירת "חרוב" לא נבנתה לתפקד כגדוד חי"ר במלחמה, ומכאן קשייה הרבים שנבעו ממבנה וארגון היחידה, חוסר בכ"א לוחם ומקצועי וחוסר ברק"מ ואמל"ח הנדרשים למלחמה. מפקדת היחידה הייתה מצומצמת, ללא כל מטה גדודי ודרגים. הייתה זאת למעשה פלוגה מוגברת, ללא פלוגה מסייעת ואמצעים בסיסיים לתפקד בתנאי קרב משתנים.

הצלחתה של היחידה במלחמת ששת הימים, הייתה בזכות המפקדים יוצאי חטיבת הצנחנים בעלי ניסיון ומוטיבציה ומשך הקצר של המלחמה, בחזית פיקוד המרכז.

עם תום הקרבות היחידה מנתה כ-80 לוחמים, ושולבה בפעילות הביטחון השוטף נגד המחבלים בגב ההר ובבקעת הירדן. כפי שתיאר צ'ובו סגן מפקד היחידה: "שוב לא ידעו מה לעשות עם היחידה, הייתה תחושת 'כלום'. לא היה זה כוח שיכול להחזיק גזרה, לא יכול להחזיק מוצבים. לא כוח שיכול לבצע משימות רציניות. פלוגת תצפית ומארבים – זה היעוד שנתן הפיקוד ותו לא".⁹

⁷ יחידת סיור משורינת של חטיבה 35, על 14 שריוניות מדגם A.M.L-90 תוצרת צרפת. תוחב בקוטר 90 מ"מ, שירה פגזים בעלי מטען חלול ושני מקלעים "0.3". צוות השריונית מנה 3 צנחנים שאומנו בין השאר בבית הספר לשריון. היחידה הוקמה בשלהי 1966 ונועדה לפעול בעורף האויב על ידי הנחתה באמצעות מסוקי "סופר-פרלון". משנרכשו התברר כי המסוק אינו יכול לשאת את משקל השריונית 5.5 טון. מפקדה הראשון היה רס"ן אהוד שני שנפל במלחמת ששת הימים.

⁸ ע"פ ראיון אישי עם תא"ל אריה צידון (צימל), מפקד היחידה במלחמה. 3.3.2008.

⁹ ראיון אישי עם אל"מ (מיל') דניאל שגיא (צ'ובו), - 21.11.2008.

תפיסת הביטחון בגזרה המזרחית לאחר המלחמה.

ממשלת ישראל, כמו גם הפיקוד הבכיר של צה"ל ראו את הסכסוך הערבי-ישראלי בעיקר כסכסוך בין מדינות. הרמטכ"ל יצחק רבין וחברי המטכ"ל לא ראו בפלסטינים גורם חשוב מבחינה אסטרטגית, אלא מטרד טרוריסטי.

באותה עת מנה ארגון הפת"ח שהיה הפעיל מבין הארגונים, כ-3000 לוחמים.

מה-12 ביוני 1967 ועד 31 בדצמבר 1967 נהרגו 87 מחבלים.¹⁰ עד סוף שנת 67 חוסלו מפקדות הפת"ח בשכם, בהר חברון, ורוב חברי תאי הארגון בירושלים, בטול-כרם, בבית-לחם, בקבטיה ובבית-פוריק נלכדו.

ב-1 בינואר 1968 החליף סגן הרמטכ"ל חיים בר-לב את יצחק רבין ומונה כרמטכ"ל השמיני של צה"ל. בדיון הראשון של פורום מטכ"ל בראשותו, אמר הרמטכ"ל בר לב כי למרות הצלחתו המוחצת של צה"ל במלחמה, ועל אף הזעזוע המהותי שעבר על העולם הערבי, הרי ששבעה חודשים אחרי המלחמה, יחסי ישראל-ערב נשארו במהותם כפי שהיו קודם לכן. להערכתו הערבים יפעלו במספר דרכים לחימום האזור ולדעתו יש לצפות לאפשרות של התפתחות בכוון של מלחמה.

"... למרות המלחמה ותוצאותיה אין הערבים היום ובעתיד הקרוב מוכנים לשנות את

התקליט. אין הם מוכנים בסופו של דבר לחפש פתרון והסדר.

... אמנם המנגינות התרככו והיום לא מדברים על השמדת ישראל וזריקת היהודים

לים. כי אם מדברים על מה שנלקח בכוח ויחזר בכוח. אבל ביסודו של דבר לא חלה

תמורה מעשית אצלם. ... לדעתי ישנם כמובן שתי אפשרויות יסודיות: האפשרות

הראשונה שהמצב ייפתר על ידי מלחמה נוספת או יתכן שגם מלחמה נוספת לא תפתור

את המצב ויהיה שלב ביניים הבא."¹¹

כל עוד צה"ל יושב על תעלת סואץ וברמת הגולן, הוסיף בר-לב, קשה לתאר כי המשטרים הערביים יוכלו להסכים להסדר מתקבל על הדעת. באשר לירדן הרמטכ"ל לא תלה תקוות רבות במלך חוסיין, למרות שידע על רצונו ונכונותו להסדר מדיני. בר-לב לא ראה במלך חוסיין כתובת שאיתה אפשר להגיע להסדר שיחזיק מעמד לאורך ימים. בעיית המחבלים הטרידה את צה"ל עוד בשנים שלפני מלחמת ששת הימים ותפסה מקום נמוך בסדר העדיפויות של הרמטכ"ל. הגישה שהציג ללחימה נגד הטרור והגרילה, הייתה סכמאטית ושגרתית: 'מה שהיה הוא שיהיה', אם כי הדגיש בדבריו כי על הצבא להשתפר בנושא פעילות הבט"ש. הרמטכ"ל הביע דאגה מכישלון המארכים לחסום את חזירות המחבלים בעמק הירדן ובית שאן. הוא הדגיש את עליית הרמה המקצועית של המחבלים, המצליחים באופן שיטתי להתחמק ממארכי צה"ל.

"בתחום המארכים צריך להשקיע מאמץ ומחשבה בלי גבול. אני לא חושב שהפתרון

הוא פתרון סטנדרטי שנשכיב [מארכים] מחושך עד חושך וזהו. ... הפתרונות הם

בהתעמקות

נוספת בשיטת המארכים, באופן הנחת המארכים, באופן איסוף המארכים ובשימוש

באמצעים."¹²

¹⁰ . ארכיון מה"ד/ מחלקת היסטוריה, 70/134. דובר צה"ל, סיכום הרוגי המחבלים בשלוש שנים שלאחר מלחמה

(12 ביוני 1967 – 20 במאי 1970), 1 ביוני 1970.

חלוקת ההרוגים על פי השתייכות ארגונית: 66 – פתח, 11 – בלתי מזוהים, 5 כוחות שחרור עממיים, 1 – חזית עממית לשחרור פלסטין, 4 – ארגונים אחרים.

ע"פ אהוד יערי נהרגו כ-200 מחבלים עד סוף 67. אהוד יערי, "פתח", הוצאת לוי-אפשטיין, תל-אביב, 1970, עמ' 102.

¹¹ . ארכיון צה"ל, תיק 5-147/73, דיון מטכ"ל 1 בינואר 1968, עמ' 2.

פעילות הפת"ח בגדה המערבית

במהלך חודשיים מאז אוגוסט 67 החדיר ארגון הפת"ח לגדה מפקדים וחוליות מזוינות רבות. הגבול הפרוץ שלאחר המלחמה, והזמן עד התארגנות צה"ל לפעילות הבט"ש לאורך הגבול הארוך עם ירדן אפשרה להחדיר מאות מחבלים, נשק ותחמושת וחומרי חבלה. חלקם של המחבלים באו מתוך גדודי הקומנדו של צבא השחרור הפלסטיני ובמיוחד הגדוד העיראקי 421, כוח קאדסיה שהתמקם בצפון ירדן. לקראת סוף שנת 1967 הוחדרו לגדה יחידות מגדוד הפדאיון המצרי פלסטיני 141 שהוקם ואומן על ידי המצרים. חוליות חבלה מגדוד זה פעלו בגדה ויצאו לפעולות טרור בתחום הקו הירוק.¹³

רבים מהמתנדבים לפת"ח הצטרפו מתוך התלהבות פטריוטית, אך היו רבים שהצטרפו בשל מניעים כלכליים, כמו גם תאוות הפעולה והנקם. בשל דוחק הזמן קוצרו האימונים לשבוע עד עשרה ימים, והלוחמים החדשים קיבלו אימון בסיסי בלבד בשדאות, נשק קל וחומרי חבלה. המצטרפים החדשים קיבלו מעט הדרכה פוליטית ולמדו מעט מהשפה העברית. המחבלים, בני המקום, נשלחו לחדש את הקשרים עם בני משפחותיהם וחבריהם ולגייסם לשורות הארגון. כמו כן נדרשו להכין מקומות מסתור ומחבוא ללוחמים בתוך הכפרים. במספר כפרים הוטמנו סליקים של נשק ותחמושת. בחודשים הראשונים התארגנו כמה מאות מחבלים בכפרים, עד להתחלת הפעולה השיטתית, של צה"ל בשיתוף פעולה עם השב"כ, לקראת סוף אוגוסט תחילת ספטמבר 1967. סריקות מכפר לכפר בעזרת אנשי מודיעין ומשתפי פעולה אילצו את המחבלים לצאת ולהסתתר בגבעות, בוואדיות ובמערות מחוץ לכפרים ולהיזהר במגע עם תושבים מקומיים מחשש הלשנה והסגרה. הניסיון לבנות ועדים מקומיים בכל כפר וכפר, כמו גם בתוך בשכונות העירוניות, כוון למטרה אסטרטגית של הקמת ממשל עצמאי של הפת"ח, תוך הפעלת שכנוע וטרור זה בצד זה כלפי האוכלוסייה המקומית. התאים ברחבי הגדה ביקשו לעודד את תושבי הערים והכפרים למעשים של מרי אזרחי, שביתות והפגנות נגד הממשל הצבאי, מתוך אמונה שיעלה בידם להוביל מרי עממי ומהפכה עממית מזוינת זה בצד זה עד לשחרור השטחים.

סיירת חרוב לאחר מלחמת ששת הימים – 1967-1968

לאחר המלחמה סיים רס"ן צידון את תפקידו ובמשך חודשיים שימש דני שגיא כמפקד היחידה. עם הפיכת היחידה לגדוד סיור, הפך צ'ובו לסגנו של סא"ל עמוס נאמן שקיבל את הפיקוד על הגדוד בסוף שנת 1967.

באוקטובר 1967, הורחבה היחידה ומנתה למעלה מ-160 חיילים. ב-4 פלוגות כאשר הראשונה באימון הלוחם והשאר בפעילות מבצעית.

פעילות המחבלים הכתיבה את פיצול היחידה והפעלתה בשלוש משימות עיקריות: פלוגה אחת הופעלה ביהודה ושומרון, בחיסול תאי המחבלים במיוחד במרכזי הערים ולאחר מכן בוואדיות ובמערות בהן ניסו להסתתר. פלוגה שנייה הופעלה בבקעת הירדן כפלוגת מארבים. והשלישית הופעלה כפלוגת מרדפים.

¹² שם, שם, עמ' 12.

¹³ אג"מ/מה"ד/ מחלקת היסטוריה, ביטחון שוטף שנת העבודה 1967-68, עמ' 92.

פעילות הסיירת בגב ההר

במשך ספטמבר-דצמבר 1967 המשיכו לוחמי "חרוב" בשיתוף פעולה עם השב"כ לרדוף ולעצור את המחבלים שניסו להתבסס ברחבי הגדה. סיירת "חרוב" כסיירת פיקודית הופעלה על ידי קצין האג"ם הפיקודי ופעילותה הפכה ממוקדת ומקצועית. הפעילות התאפיינה באיסוף מודיעין, הפתעה, הונאה, מהירות ודיוק. מאחר ולא אחת פעלו מספר כוחות מיחידות שונות בשטח, הפעילות חייבה תאום מרבי בין כל הכוחות, דיוק בלוחות הזמנים, התמצאות בשטח, חשאי ומידור גם לאחר ביצוע הפעולה. הפשיטות על ריכוזי המחבלים, בכפרים, במערות ובערים היו עתה ללחם חוקם של לוחמי סיירת "חרוב" יחד עם חיילי הצנחנים וגולני.

השלב הראשון, בו נעצרו רבים מחברי הארגונים, כונה בצה"ל "גל המערות". הסריקות המסודרות ומסדרי הזיהוי בכפרים, כמו גם לחץ אוכלוסיית הכפרים חייב את לוחמי הפת"ח לצאת מהכפרים ולחפש מסתור במערות הסמוכות לכפרים מהם קיבלו סיוע. חיילי סיירת "חרוב", קיבלו הכשרה מיוחדת בלחימה בשטח הררי ובטיהור מערות. הלחימה חייבה תנועה ואש לאורך קווי הגובה בשטח ההררי, מבלי לרדת לשטחים נחותים, עם רתקים וחיפוי צמוד. הגישה אל פתח המערות, ושיטת הטיהור אף הם נבחנו, ובמהלך האמונים נבדקו השימוש ברימוני הלם ועשן.

בקעת הירדן

פעילות המארבים

הנחת מארבי בטן על צירי חדירת המחבלים, הייתה השיטה השגרתית, אך הפחות יעילה של צה"ל, במלחמתו במחבלים. לאחר המלחמה, ועם ההתארגנות לפעילות הבט"ש לאורך הגבול המשיך צה"ל במארבים. מידי לילה הושכבו מאות מארבי בטן, לאורך הגבול הארוך מגזרת אילת בדרום ועד צפון גזרת עמק הירדן.

פלוגות של חטיבות החי"ר הסדירות, כמו גם קורסי מפקדים זוטרים הוקצו, על חשבון אימונים והכשרה, לסיוע לחטיבות הקו לפעילות המארבים. מיקום המארבים נקבע על פי צירי החדירה של המחבלים או על סמך ידיעות מודיעיניות. צוות מארב מנה 6-8 לוחמים בפיקוד מ"כ. כאשר המחבלים עברו לשיטת פעולה של החדרת צוותים גדולים של 10-20 לוחמים, צה"ל תגבר את המארבים בחיילים ובכלי נשק.

עם הכנסת מקלע המא"ג לשרות, יצאו צוותי המארב עם מא"גיסט שנשא שרשרת בת 250 כדור ושרשרת נוספת בתרמיל גב.

אמצעי ראית הלילה שנבחנו והוכנסו לשימוש באותה תקופה בצה"ל, היו משקפות על בסיס מקור אור אינפרא אדום והכמות הייתה מזערית נוכח הצרכים. משקפות "הנוימן" חולקו במשורה והיו בעיקר בשימוש היחידות המיוחדות והסיירות הפיקודיות.

תרגולת הנחת המארבים הייתה קבועה. מיקום המארב, כמו גם ציר התנועה אל נקודת המארב וחזרה, שימש מידי לילה בלילה. תנועת הכוח הרגלי, לנקודת המארב נצפתה על ידי מוצבי הלגיון הירדני ואנשי ארגוני החבלה. שגרת המארב, משעה שהתמקם ועד לשעת הקיפול, הייתה ידועה לאויב, ולו רק בשל הרעש וההמולה שליוו את פעילות חיילי צה"ל,

שנשלחו לפעילות מבצעית זאת בהמוניהם. המספר הזעום של הצלחות מעיד על הבעיה. בשנת העבודה 1968/69 נתקלו לאורך גבול ירדן רק 38 מתוך אלפי מארבים¹⁴. בגזרת חטיבת הבקעה אירעו 20 היתקלויות, בגזרת העמקים נתקלו 10 מארבים, ו-3 מארבים נוספים נתקלו באזור הערבה. מארב אחד נתקל במחוז אילת. ב-38 מארבים שנתקלו נהרגו 55 מחבלים ועוד 8 נתפסו חיים בידי כוחות צה"ל. באותם מארבים שנתקלו, היו לצה"ל 4 הרוגים ו-19 פצועים. למרות שמספר ההיתקלויות במארבים היה קטן הרי מספר הנפגעים של צה"ל עלה בהתאם למספר נפגעי המחבלים.¹⁵

חיילי סירת "חרוב" לקחו חלק בשגרת המארבים. חלקם של המארבים היו רכובים והאחרים מארבי בטן, חלק משגרה שוחקת בשל לילות רבים ללא שינה כאשר חום הבקעה והזבובים אינם מאפשרים מנוחה של ממש במהלך שעות היום. המארבים של סירת חרוב היו הראשונים שצוידו באמצעי ראית לילה אינפרא אדום, או במגבר אור כוכבים (S.L.S.). מכשירי ראית הלילה הראשונים בצה"ל היו אקטיביים והקרינו אלומת אור אינפרא אדום, אותה זיהה גם האויב במידה והיה מצויד במשקפות המתאימות.

לעומת מכשירי ראית הלילה מהדור הראשון, הרי שדור ב' של מכשירי ראית הלילה, שנקרא בצה"ל "משורר", היה מכשיר אלקטרו אופטי המגביר אור טבעי (ירח, כוכבים) שעוצמתו חלשה, מאות מונים, כדי לאפשר צפייה או ירי בלילה.

שגרת המארבים, והעייפות הכבידו ביותר כפי שתיאר מפקד, חרוב, באותה תקופה, סא"ל עמוס נאמן:

"המארב היא משימה קשה לכל חייל. לכל לוחם נקבע לשכב במארבים כ-20 לילות בחודש. בימי הקיץ הייתה זאת זוועה. גם בשעות היום אי אפשר היה לישון ולנוח. המים בבקעה היו כל כך חמים, שלא היה אפשר להתרחץ, ולשתות היה קשה ביותר. כעקרון שכבו החיילים במארבים שלושה לילות רצופים, והיום הרביעי היה יום מנוחה. יש לזכור שהחיילים היו לעיתים קרובות מאד משתתפים גם במרדפים, בנוסף לטיפול השוטף ולאחזקת הציוד המתוחכם, שעמד לרשות הפלוגה".¹⁶

מארבי הדגן

באותה תקופה קלטת סירת "חרוב", את ה"דגנים", ושאר האמצעים המיוחדים שנרכשו ויוצרו למלחמה במחבלים. במהלך 68, מארבי ה-"דגן", קצרו הצלחה רבה יותר מאשר מארבי הבטן השגרתיים של יחידות התעסוקה המבצעית. ביחידה היו 15 "דגנים" על נ"נים ולכל מארב יצאו הלוחמים כשהן מצוידים במכשירי ראית לילה ומטענים שהוצבו בגזרת המארב דוגמת "כלימורים" ו-"אבטיחים".¹⁷

¹⁴ . שנת העבודה הצה"לית מ-1 באפריל 1968 עד 31 במרץ 1969.

¹⁵ . אג"מ/מ/ד/מחלקת היסטוריה, דו"ח ביטחון שוטף שנת 1968-1969, ההיתקלויות בחוליות טרור וחבלה, עמ' 54-63. ראה טבלת מצורפת – השוואת אבדות צה"ל לאבידות המחבלים בחתך סוגי הפעילות השונים. (עמ' 57).

¹⁶ . יעקב ארז, אילן כפיר (עורכים), צה"ל בחילו, אנציקלופדיה לצבא וביטחון – סיירות ומיעוטים, הוצאת רביבים – ספרית מעריב, תל-אביב, 1983, עמ' 80.

¹⁷ . כלימגור – (Claymore). - מטען שפותח על ידי צבא ארה"ב והופעל בוויאטנם. המטען, תיבת מתכת

קעורה, מלאה בכדוריות רסס, מופעלת באמצעות נפץ חשמלי וקופסת בקרה.

אבטיח - אבטיח סימן 1, היה אלתור של מטען רסיסים על בסיס של פגז מרגמה 120 מ"מ. ה"אבטיח" התקני מס' 2, היה

מערכת ה"דגן" או כפי שכונתה גם בשם "מרב"ל", הייתה צריח עם מקלע מא"ג או מקלע 0.3 עליו הורכבה ה"חרצית" - משקפת ראיית לילה עם זרקור א"א (אינפרא אדום) - זרקור 45 אינץ' עם מסנן אינפרא-אדום. טווח הראייה בעזרת הזרקור הגיע ל-350 מטר. לצריח מערכת ה"דגן" הייתה יכולת צידוד של 360 מעלות. למערכת ה"דגן" נוספה מערכת מכ"מ בעלת טווח של 600 מטר, שהגדילה את יכולת הגילוי. צוות ה"דגן" צויד במהלך שנת 68/69 בשני מכשירי "משורר" בינוני 7 * 1 ו"משורר" קטן 4 * 2 (1 למקלע הקדמי ו-1 למפקד).¹⁸

הצריח הותקן על גבי זחל"ם, קומנדקר או ג'יפ סיור והופעל כמארב ניח או נייד על צירי החדירה של המחבלים. הצריח פותח על ידי התעשייה האווירית והוכנס לשימוש ביחידות הסיור הפיקודיות החל משנת 1967.

במהלך שנת 1968/9 הפעיל צה"ל כ-80 מערכות "דגן" שסבלו מבעיות 'ילדות' וקליטה של כל מערכת חדשה, ובהם בעיות טכניות של תאום מכשירי הראייה עם המקלעים, תקלות ירי והתרוקנות מצברי העופרת, במידה ולא טופלו כראוי.¹⁹

צוות ה"דגן" מנה 4-5 לוחמים שעברו הכשרה מיוחדת.

מיקום שני כלי הרכב, תוכנן על פי תנאי הקרקע בגזרת המארב וכיוון תנועה צפוי של המחבלים, בקפל קרקע או קבוצת שיחים או עץ שהיה באזור. הוראות פתיחה באש ניתנו בהתאם לכל גזרה בה הונח המארב.

הוראות פתיחה באש לג'יפ הדגן היו בדרך כלל לטווח 80 מטר, לפי פקודת מפקד ג'יפ צריח הדגן. הותר לפתוח באש ללא פקודה כאשר נוצר גילוי בטווח הקרוב מ-80 מטר, או התגלתה סכנה למארב.

במקרה של התקלות אחד הכוחות, היה על הכוח השני לנוע על פי פקודה (ג'יפ דגן או ג'יפ חרצית) לחסימה לכיוון השני, על פי תרגולת קבועה. זיהוי מיקום הכוחות נקבע לפי אורות רכב מלאים המופעלים מיד עם ההיתקלות. ג'יפ פיקוד שהמתין בבסיס המארבים הצטרף לסריקה. המארב נמשך עד השעה 0300. (או על פי הוראות המפקדה המרחבית). בשעה זאת היה הכוח פותח מכשירים. ג'יפ צריח הדגן היה יוצא ממקומו ומחכה על הציר.

הנ"נ או ג'יפ השרביטים²⁰ נשאר במקום. המ"מ היה נוסע עם ג'יפ החרצית לאסוף את המשדרים. בגמר הקיפול יוצאים בדרך ציר הגישה ונעים במצב טעון עד נקודת פריקה. שם פורקים כלי נשק, מכסים את צריח הדגן וממשיכים ללא אורות עד בסיס המארבים. רק בנקודה מרוחקת כאשר עלה על הכביש הראשי היה הכוח מדליק את אורות כלי הרכב. יש להדגיש שהנהלים וההוראות מבצעות המדוקדקות למארבי ה"דגן", באו לתת מענה לכשלים בסטנדרטים של תרגולת המארבים הותיקה.

מטען רסיסים במשקל 4.5 ק"ג, שהורכב ממיכל פלדה מחורץ והועף באמצעות מטען הדף. המטען הופעל מרחוק בהפעלה חשמלית, ופיזר רסיסים לכל עבר. האבטיח פותח על ידי חולית לסקוב, בחיל ההנדסה.

¹⁸ "משורר" - S.L.S (Star Light Strengtheners) - (הוא מכשיר אלקטרו-אופטי לראיית לילה המגביר אור טבעי (ירח, כוכבים) או אור מלאכותי, שעוצמתו חלשה כדי לאפשר צפייה וירי בלילה. טווח התצפית של משורר בינוני כ-600 מטר. בשנת 68/9 היו ביחידות צה"ל כ-55 "משוררים" בינוניים וכ-100 משוררים קטנים.

¹⁹ ארכיון צה"ל, 60/730/72, "אמצעים מיוחדים לביטחון השוטף- הצטיידות", אג"ם/תוא"ר 13 אוקטובר 1969.

²⁰ שרביט הייתה ציוד לחימה מיוחד שהיה בשימוש יחידות הסיור הפיקודיות באותן שנים. המערכת כללה משדר (מח-1266), מקלט (מח-1267), שתי קופסאות ובהן התקני תאורה, זוג מקלעי בראונינג 0.3 ואוניות.

המרדפים

לעומת האכזבה מפעילות מארבי הבטון, סיפקו המרדפים תוצאות טובות יותר בלחימה במחבלים. "המרדף" היה צורת הקרב שהפתחה באותם ימים בבקעת הירדן ובאזורי ההר בשומרון ויהודה. רפול, מח"ט הבקעה, העמיד כעקרון ראשון, דוגמה אישית של מפקדים העומדים בראש הכוחות ומסתערים ראשונה. לא ניתן לנהל מרדף מחמ"ל, גם אם יהיה מצויד במיטב המפות, התצ"אות והקשר. על מפקד להיות בשטח לקרוא את הנתונים המשתנים בעיניו ולקבל החלטות, מתוך תצפית על המתרחש בזמן אמת. ממפקדי התעסוקה בקו דרש כוננות מיידית של צוותי המרדף, תוך הדגשת מקומם של המפקדים בראש הכוח בכל משימה. המפקדים שהובילו את המרדף היו הראשונים להסתער, וכך הלך ועלה מספר המפקדים הבכירים שנפגעו במרדפים, מה עוד שככל שחלף הזמן, השתפרה יכולת הלחימה של המחבלים ולא אחת השיבו באש והשליכו רימונים.

בשל תחלופת יחידות התעסוקה, בנה רפול את תפיסת המרדף על צוותי קרב קטנים, כשעל כל צוות מפקד מ"פ וקצינים נוספים. כל צוות מרדף כלל מקלע מא"ג, רנ"ט ומרגמה 52 מ"מ, בנוסף לנשקם האישי של הלוחמים. כמות המפקדים שלקחו חלק במרדפים, לא נבעה רק מהרצון של המפקדים לקחת חלק בלחימה, כי אם גם מתוך הצורך לבנות את הלחימה על ניסיונם ורמתם המבצעית. סירת "חרוב" שפעלה במרחב 12 חודשים בשנה, הכירה את השטח על בוריו, התמחתה בלחימה הזעירה והכירה את שיטות הפעולה של המחבלים ואורחותיהם יותר מכל יחידה אחרת הפכה לנדבך מרכזי בקרב על חסימת בקעת הירדן.

סגנו של רפאל איתן מח"ט הבקעה היה משה לוי שתיאר את גזרת הבקעה כ-"מרחב פרוץ וללא כל יכולת שליטה בחודשים הראשונים לאחר המלחמה". "בשלב הראשון הצבנו תצפיות על גבעות השולטות על הירדן ואת הגאיות והוואדיות חסמנו בגדרות תיל, מוקשי נעל ומלכודים שלא סומנו בצורה מסודרת. גם שיטת המרדף הייתה בראשית דרכה והתבססה על יכולתם של הגששים הבדואים ומפקדם סאלח. את סיורי הבוקר ופתיחת הצירים, ביצעו חיילי סירת "חרוב" עם הגששים כדי לגלות את עקבות החודרים ונתיב החזירה. לא היה לנו ניסיון רב וחוליות רבות הצליחו לחדור לגב ההר. רק בהמשך בסביבות מרץ 1968 התחלנו לבנות את קו גדר המערכת ע"פ תכנון של אריק רגב קצין האג"מ הפיקודי, והתחלנו ללמוד ולצבור ניסיון במרדפים".²¹

צוותי המרדף של סירת "חרוב" ויחידות התעסוקה, עמדו בכוננות מתמדת, במיוחד בשעות הבוקר המוקדמות עם פתיחת ובדיקת הצירים על ידי סיורי הבט"ש וצוותי הגששים. גילוי החזירה, נעשה לרוב, על ידי גששים, שבדקו את דרכי טשטוש והגדרות לאורך הגבול. משנתגלו עקבות כניסה, הופעלו הכוחות, שכללו את צוותי הכוננות מ"חרוב", וצוותי כוננות מרדף של כוחות התעסוקה שעמדו לרשות מפקדת חטיבת הבקעה. גדוד החי"ר שבגזרתו נערך המרדף, הפעיל את מחלקת המרגמות 81 מ"מ ומחלקת התול"ר, על פי התפתחות האירוע. כמו כן, הועמדו בכוננות טנקים ומרגמות דגם ד', שהיו בתעסוקה. עם הפעלת נוהל מרדף, הועמדו כל הכוחות המצויים בקו בכוננות, וכוחות התעסוקה חסמו את כל צירי הרוחב והאורך בגזרה. צוותי המרדף ע"ג זחל"מים, נ"נים וג'יפים, קודמו לנקודת מפגש על ציר החזירה. לאותה נקודה קודמו גם המרגמות, התול"רים וכלים נוספים

²¹. ראיון עם רב אלוף (מיל') משה לוי ז"ל, 10.8.2005.

ע"פ הצורך.

צוות חפ"ק המח"ט, כלל את קצין האג"ם או קמב"ץ החטיבה, קצין המודיעין, חוקרי שבויים דוברי ערבית, קצין הגששים, קצין ההנדסה וקצין הקשר החטיבתי. החפ"ק נבנה הן כחפ"ק רכוב והן כחפ"ק רגלי לתנועה בשטחים הקשים והתלולים של וואדיות מדבר יהודה. למפקד החטיבה הוקצה מסוק פיקוד שאפשר ניידות, תצפית ושליטה במרחב המרדף. מתחילת המרדפים, הרבה צה"ל להשתמש במסוקים, על פי הידע והניסיון שרכש הצבא הצרפתי בלחימה נגד ה-פ.ל.ג. באלג'יר והניסיון האמריקני בוואטנאם. צוותי גששים מאובטחים בכוח חי"ר הוקפצו לעומק השטח, לחיתוכי עומק ולבדיקת צירי הרוחב שהוכשרו במיוחד, לאיתור ומעקב אחרי תנועת המחבלים. צוותי החי"ר דולגו במסוקים, לעמדות תצפית, חסימות קרובות ורחוקות וסגירת מעגל סביב המחבלים.

המסוקים סייעו לא רק בניוד כוחות המרדף, כי אם בתצפית, ממסר וחילוץ נפגעים במידת הצורך. המסוקים שהיו חמושים במקלעים, שימשו גם ככוח אש נייד וזריז, וחיסלו לא אחת מחבלים שהצליחו להימלט מזירת הקרב.

חוליית המחבלים החודרת, עשתה כל מאמץ להגיע לגב ההר מבעוד לילה. בדרך כלל, לא ניתן היה להשלים את המהלך והמחבלים נקלעו לאור יום. המחבלים חיפשו מסתור ומחסה ברכסי ההרים, בוואדיות התלולים ובמערות שמעל בקעת הירדן.

צוותי המרדף השתדלו לנוע תוך כדי תפיסת שטחים שולטים משני צידי הוואדיות ובחיפוי הדדי. הסריקה התבצעה תוך כדי תנועה ואש, כאשר הכוח יורה לעבר כל עצם חשוד. הלוחמים נשאו עימם רמוני יד רבים, ששימשו לטיהור מבנים וכוכים חשודים. באותם מקרים, בהן סרקו הכוחות מערות או כוכים, נאסרה הכניסה ולכל מערה וכך הושלך רימון או מטען. המעבר על פתחן של המערות, נעשה תוך חיפוי וירי, על ידי כוח רתק. היו מרדפים בהם השתמש הכוח בירי פצצות גז מדמיע, להוצאת המחבלים מהמערות והנזקיקים בהם הסתתרו. באותם מקרים בהם זמן החצייה ומעבר המכשול התארך, מצאו המחבלים מסתור במטעים ובשטחים החקלאיים של בקעת הירדן, דבר שחייב את הכוחות לנוע בצורה מאובטחת בתוך השטח הסבוך. במידה והיה ניתן, השתדלו כוחות המרדף לכתר את המטען, ולנסות להכריע את הקרב מבלי להיכנס לשטח הסבוך. במקרים אלו הופעלו להביורים, מתוך כוונה להדליק את הצמחיה ולאליץ את המחבלים לצאת מהפרדס ולהיכנע. מקרים בהם נסרקו מטעים ופרדסים חייבו משנה זהירות מפני התקלות פתע ממחבלים שמצאו מסתור ועמדת אש בין ענפי העץ, מעל הכוחות הסורקים. הכוח נע תוך תצפית וחיפוי לאגפים ולגובה צמרות העצים. תנועה בפרדסים ומטעים צפופים חייבה תרגולת ותאום מרבי, על מנת למנוע אירועי "אש בין כוחותינו".

בעיה שכיחה במרדף, הייתה התאום בין הכוחות הרבים שלקחו בו חלק. לכל צוות היה מכשיר קשר, רימוני עשן צבעוניים ואקדח זיקוקין. לעיתים נעזרו הכוחות גם בדגלונים לשם הזדהות. בעיית השליטה והתאום בין הכוחות בשטחים סבוכים ומבותרים, גרמה לא פעם לירי על כוחותינו ולנפגעים מיותרים. רשתות הקשר בין המפקדות והכוחות הרבים שלקחו חלק במרדף, חייב לימוד ושינוי בשל העומס הרב, במיוחד בשלב ההיתקלות. שלב ההיתקלות שהוא הקריטי בקרב, יצר עומס ואף שיתק לא פעם את יכולת השליטה של המפקד. בשל כך הופרדו רשתות הבט"ש הגזרתיות ונבנתה רשת מרדפים מיוחדת, סגורה, לכוח המרדף בלבד.

צוותי הקרב סרקו את הרכסים סביב ציר החדירה, תוך תצפית ואש לעבר הוואדיות הסמוכים, כאשר הגששים נעים על עקבות המחבלים ומנסים לאתר את מקום המסתור. משהתגלו המחבלים, היו כוחות המרדף סוגרים את תא השטח ומציבים בעמדות אש, צוותי קרב שמנעו כל אפשרות לחמוק.

חוקר שבויים שהתלווה לכוח, קרא ברמקול למחבלים להניח את נשקם ולהיכנע. לא ניתנה כל אפשרות לנהל משא ומתן ובמידה והמחבלים לא נכנעו מייד, פתחו הכוחות באש והחלו להסתער לעברם.

לעיתים, העדיף מפקד המרדף שלא להמתין לתול"ר או לטנק, ופתח בהסתערות עם כוחות החי"ר שברשותו מתוך חשש שהחושך היורד, יאפשר למחבלים להתחמק בחסות החשיכה. בחלק מהמרדפים, נתקלו הצוותים הסורקים במחבלים, התקלות פתע, שלא אפשרה כל שהות, אלא הסתערות וקרב אש צמוד. התקלות פתע בחוליית המחבלים, גרמה לנפגעים בקרב הכוח הסורק, וחייבה הכנסת כוחות לקרב לחילוצם. מיקום נכון של הרופא וחוליית התאג"ד בסדר התנועה ובמרחב הלחימה של המרדף היו חשובים ביותר. בכל מרדף היה על המפקד להנחות את הצוות הרפואי להתקדם ולמקם את התאג"ד בהתאם לפני השטח ומרחב הלחימה. במקרים בהם היה ניתן, העדיפו המפקדים חילוץ נפגעים בעזרת מסוק פינוי, היישר לבית החולים הדסה בירושלים.

היו מרדפים בהם הרימו המחבלים ידיהם, וכאשר התקרבו החיילים, השליכו רימון נוסף ואחרון. יש ועשו עצמם נפגעים ואף מתים, ופתחו באש על החיילים המופתעים. רבים היו המקרים בהם נפגעו חיילי צה"ל מאש המחבלים, כתוצאה מחוסר תשומת לב בסיום המרדף, כאשר נראה היה שהקרב כבר הסתיים.

מתוך 30 המרדפים של כוחות צה"ל מראשית אפריל 1968 ועד סוף חודש מרץ 1969, 23 מרדפים התנהלו בגזרה המזרחית בגבול ירדן.

רוב המרדפים נפלו בחלקה של חטיבת הבקעה. 16 מרדפים ביצעה חטיבת הבקעה במהלך השנה, כאשר 6 מרדפים נוספים אירעו באזור הערבה.

96 מחבלים נהרגו ו-66 מחבלים נתפסו על ידי כוחות צה"ל במרדפים בגבול ירדן, מתוכם 89 מחבלים הרוגים ו-46 שבויים בגזרתה של חטיבת הבקעה.²²

במהלך המרדפים באותם שנים נפלו מבכירי המפקדים ביחידות הצנחנים: מפקד חטיבת הבקעה אל"מ אריק רגב וקצין המבצעים סרן גדי מנלה, מפקד גדוד הנח"ל המוצנח סא"ל משה סטמפל וסגנו רס"נ דורון מנור, מפקד סיירת חרוב סא"ל צבי עופר, קצין האג"ם של חטיבת הבקעה רס"נ יוסי קפלן, סרן גדי מנלה קצין המבצעים של חטיבת הבקעה, רס"נ חנן סמסון ועוד קצינים וחיילים רבים נהרגו ונפצעו.

בצבא ובציבור, נשמעה ביקורת על היפגעות מפקדים, ועלו שאלות רציניות לגבי מיקומו של המפקד, ובמיוחד הבכירים שבהם בעת המרדף.

רפול ראה בכך ערך עליון ואמר:

"חוכמת המפקד בצנחנים אינה לנהל קרבות מרחוק, קריאת הקרב של המפקד היא אמנות הפיקוד. מסורת הצנחנים הייתה ונשארה להוביל את החיילים בשדה הקרב ולא לשלחם אליו. הפיקוד בקרב איננו ניהול מתוך משרד או חפ"ק אלא מנהיגות הקוראת אחרי. אנחנו חיינו תמיד את הלוחמים להסתער בהתקלות, במארב, בפעולה יזומה, בפשיטות. מפקד חייב לעמוד בראש חייליו ברגע הקריטי ביותר בקרב, בשעת ההסתערות".²³

²² . אג"מ/מ/ד/מחלקת היסטוריה, דו"ח ביטחון שוטף שנת 1968-1969, ההיתקלויות בחוליות טרור וחבלה, עמ' 54-63. ראה טבלת מצורפת – השוואת אבדות צה"ל לאבידות המחבלים בחתך סוגי הפעילות השונים. (עמ' 57).

²³ . ראיון אישי עם רפול, 10.3.2004.

גם הרמטכ"ל, רב-אלוף חיים בר-לב, הביע את דעתו בשאלת מיקום המפקדים במרדפים וכתב בתשובה למכתב גלוי שהתפרסם באחד העיתונים:

"מפקדי החטיבות ואף מפקדים בכירים יותר בצה"ל, לוקחים אישית חלק פעיל במבצעי יחידותיהם, לא רק במלחמות הגדולות אלא גם בפעולות הביטחון השוטף... השתתפותם זו של המפקדים הבכירים היא גורם חשוב לאין ערוך בהשגת יעילות ותכליתיות מרבית של הפעולות, בשיפור ובשכלול שיטות הפעולה ואמצעי הלחימה, ובצמצום אבידותינו בפעולות אלו. כאשר נופל מפקד בכיר תוך כדי פעולה, יש על כן להציג אבידה כבדה זו לא מול התועלת שהייתה צפויה מהשתתפותו בפעולה האחת בה נפל, אלא גם מול התועלת שהייתה צפויה מהשתתפותם של כלל המפקדים הבכירים גם בכל אותן פעולות שלגביהן אין הדבר מגיע לידיעת הציבור. אני סבור, שהליכתם של מפקדינו הבכירים, יחד עם אנשיהם, אל מקומות הסכנה, היא בראש וראשונה ביטוי לתכונה אנושית ולרמה מוסרית, לא פרי של שיקול תועלתי או ציות סתמי לתורה הנלמדת בבתי הספר הצבאיים שלנו."²⁴

יחד עם זאת, הוציא הרמטכ"ל ב-22 בספטמבר 1968 מסמך מפורט לאלופי הפיקודים ובו הנחיות לביצוע המרדפים.²⁵ את הנחיותיו פתח הרמטכ"ל בהערה על המרדפים אשר הסתיימו במספר קורבנות רב, לעיתים משום שהכוח הפועל לא הקפיד על ההנחיות המבצעיות. בר-לב הנחה כי בכל מרדף ללא יוצא דופן, תקבל מפקדת חטיבת הבקעה 2 מסוקים להובלת גייסות. יציאה למרדף לפני הגעת המסוקים חייבה קבלת אישור הרמטכ"ל או ראש אג"מ.

לצורך קישור הוקצה מטוס קל כתחנת ממסר לרשת הקשר ודווח עד לשכת הרמטכ"ל. הנחיות הרמטכ"ל ירדו לפרטים הטקטיים והתנהגות הלוחמים בשטח, כולל מיקום התצפיות, תפיסת הרכסים השולטים, ובדיקה באש של כל האתרים החשודים, תוך התקדמות בתנועה קרבית מאובטחת לעבר מקום המחבלים.

עם גילוי המחבלים יש להנחית מכת אש מרוכזת, מטווח גדול ככל הניתן, ולאחר מכת האש יש לקרוא בעזרת רמקול למחבלים להיכנע. במידה ואינם נכנעים יש להמשיך במכות אש כולל טנקים, תול"רים, מרגמות ומקלעים. לאחר מכת האש יתקדמו הלוחמים בזהירות תוך שימוש בלהביוורים, תחמושת "אשמורה"²⁶ ושאר כלי הנשק בהתאם. לאור כמות הנפגעים מקרב הפיקוד הבכיר הורה הרמטכ"ל כי עם הכוח הקדמי לא ינוע אף מפקד בכיר (רס"ן ומעלה) נוסף למפקד הפלוגה.

"מפקד החטיבה יהיה קצין ספ"כ (סגל הפיקוד הכללי) היחיד אשר ייקח חלק פעיל במרדף. גם הוא לא ימצא בכוח הקדמי, כי אם לפחות מגמה אחת לאחור. קציני ספ"כ האחרים, להוציא את אלוף הפיקוד, לא יצטרפו אל כוח המרדף, עד לסיומו ללא אישורי"²⁷.

²⁴ תא"ל יצחק ארד (עורך), 1000 הימים 12 ביוני 1967 – 8 באוגוסט 1970, מטכ"ל קצין חינוך ראשי, משרד הביטחון, תל-אביב, (ללא תאריך), עמ' 73.

²⁵ ארכיון צה"ל, 67/531/1970, מסמך בחתימת הרמטכ"ל, רב-אלוף חיים בר-לב, הנחיות לביצוע מרדפים, 22.9.68.

²⁶ "אשמורה" – רימוני גז מדמיע שנורו ע"י רובה-פ.נ. ושימשו ללחימה ולהוצאת מחבלים שהסתתרו במערות.

²⁷ שם, שם.

סיירת "חרוב" – 1968-1970

במהלך השנה מיוני 1967 ועד אוגוסט 1968 נטלה סיירת "חרוב" חלק בעשרות היתקלויות, מארבים ומרדפים. 13 מלוחמי סיירת "חרוב" נהרגו באותה עת במיקוש ובהיתקלויות עם המחבלים. 28 לוחמים נפצעו.

כל חיילי היחידה לאחר שסיימו את אימון הטירונות במסגרת חטיבה 35 עברו את אימון הלוחם ובו קורס נהיגה, ניווטים ומסעות ארוכים וקשים.

אימוני השדה התמקדו באמון הלוחם בשטח פתוח מרמת הפרט, החוליה והצוות. אימון מיוחד הוקדש לנושא המרדפים וכלל גילוי עקבות, תנועה על העקבות, ביצוע חיתוכים על צירי העומק בעזרת הגששים, דילוג הכוחות לסגירת תאי השטח החשודים ובסיום, היתקלות עם כוח המחבלים. האימונים כללו לוחמה בשטחים הרריים, בטיהור כוכים ומערות תוך תיאום בין צוותי הקרב הפועלים בתא שטח קטן.

אימון אחר לו הוקדש זמן רב היה היתקלות סיור רכוב במארב מחבלים. הכוח שנע על שני כלים, תורגל בהשבת מכת אש מהירה, קפיצה מהכלים תוך השארת רתק על הכלים, תנועה ואש של הצוות הלוחם והסתערות על המחבלים. בילו מישורי שהיה מ"פ באותה תקופה, הדגיש את ערכי הלחימה אותם ביקשו המפקדים לתת ללוחמים: "באימונים דרשנו מהחיילים תפקוד מהיר ומדויק. כוח הסיור פתח באש מהכלים כאשר צוות הקרב הסתער על המחבלים תוך שאינו מרפה מהטרף. דבקות במשימה, אומץ לב ויוזמה היו ערכי הלחימה אותם ביקשנו להנחיל ללוחמים".²⁸

משהתמנה אלוף רחבעם זאבי (גנדי) לאלוף פיקוד המרכז, ביקש להעביר את כל פלוגות "חרוב" לבקעת הירדן כדי להתמקד בשתי המשימות העיקריות: מארבים ומרדפים.

סא"ל עמוס נאמן סיים את תפקידו כמפקד היחידה ובחודש נובמבר 1968 קיבל סא"ל צביקה עופר את הפיקוד. ביחידה היו באותה עת 3 פלוגות מהן 2 ותיקות: הפלוגה של אלכס שטרנברג, פלוגתו של אבנר הלוי ופלוגה ג' של בילו מישורי.

עם כניסתו לתפקיד הביא סא"ל צביקה עופר את סרן יואב גלבר כמ"פ מחליף לפלוגתו של אבנר הלוי. סיפר סרן יואב גלבר:

"פגשתי את צביקה בפיקוד מרכז, וסוכם בפגישה עימו שאגייס את מחזור פברואר 69,

ועד אז ארד לבקעה, אסייר בגזרה ואכיר אותה. וכך היה. ירדתי לבקעה, סיירת במוצבים, הצטרפתי לסיורים בבקעה, וכן יצאתי למארבים, שכללו גם מארבים באזור אום-צוף, שהוא המוצב הצפוני ביותר בגזרה.

מפקד אותו מארב היה סגן לפלר מפלוגתו של שטרנברג. יצאנו למארב באחור. נענו לאורך הירדן, באזור שבו הירדן מרוחק מהכביש 800 מטר. הייתה שעת דמדומים.

המחבלים שהיו ממזרח לגדר המערכת, ירו על צוותי המארב בשיטת 'פגע וברח'. איש לא נפגע. במארב הושמדה חוליה של 5 מחבלים. למחרת הפעולה נקראתי לצביקה עופר ונמסר לי הפיקוד על פלוגת הגישוש שהייתה בפיקודו של אבנר הלוי.

העברת פיקוד מהירה ממ"פ אחד למ"פ אחר הייתה אופיינית לצביקה והיה בה כדי לסמל את השינוי העומד לחול בסיירת "חרוב" – הפיכתה לסיירת בעלת אופי התקפי".²⁹

סא"ל צביקה עופר לא הספיק לפקד על היחידה אלא לזמן קצר ונפל במרדף ואדי קלט ב-20 בדצמבר 1968.

²⁸ . ראיון אישי סא"ל (מיל'), בילו מישורי, מ"פ בחרוב 1968-1970. 21.11.2008.

²⁹ . יעקב ארז, אילן כפיר (עורכים), **צה"ל בחילו, סיירות ומיעוטים**, הוצאת רביבים, ספרית מעריב, תל-אביב, 1983, עמ' 81-82.

מרדף וואדי קלט

בבוקרו של יום ששי ה-20 בדצמבר 1968, התגלו עקבות כניסה של 7 מחבלים כ-3 ק"מ צפונית לגשר עבדאללה. המחבלים טשטשו את עקבות הכניסה בעזרת פרוות כבשים, בהן עטפו את נעליהם. קצין הגששים וסמג"ד 890 רס"ן יהודה בר ("י. ב."), הגיעו תוך דקות ספורות לנקודת החזירה לצורך אימות הנתונים והנעת כוחות המרדף. הסמג"ד הביא עימו 2 צוותי מרדף בפיקוד המ"פ סגן זאב דרורי. תוך כדי תנועה על עקבות המחבלים, הצטרפו 2 צוותי מרדף נוספים מגדוד 890 שהיה בתעסוקה.

בשעה 0910 הגיע מפקד חטיבת הבקעה אל"מ יהודה רשף, אשר נטל את הפיקוד על המרדף. בסביבות השעה 1000 הצטרפו 2 צוותים רכובים ע"ג זחל"מים ו-3 צוותי מרדף מסיירת "חרוב" בפיקוד מפקד הסיירת – סא"ל צביקה עופר.

מג"ד 890, רס"ן דן שומרון שהיה בדרך לביתו, חזר ולקראת הצהריים הצטרף אף הוא למרדף. למעשה התנהל המרדף בפיקודו של מח"ט הבקעה כאשר כוחות המרדף נחלקים בין חיילי גדוד 890 בפיקודו של דן שומרון וחיילי "חרוב" בפיקודו של צביקה עופר. תנועת הכוח הייתה על פי התרגולות ותורת המרדף כפי שפותחה בחטיבת הבקעה: בחוד הובילה חוליית גששים כאשר משני צידיה צוותי אבטחה קרובה מפלוגתו של דרורי. בעקבות הכוח נע חפ"ק סמג"ד 890 "י.ב."- (יהודה בר) וחפ"ק המח"ט. מאחור נעו הצוותים הרכובים. בשל החום הכבד ששרר באותו יום בבקעה, הוקפצו צוותי מרדף בעזרת מסוקים והונחתו על שטחים שולטים על ציר ההתקדמות הצפוי של המחבלים. לאחר מעבר כביש הבקעה, באזור חאן אל-עסכר, שוב הונחתו כוחות על מספר גבעות השולטות על ציר הכניסה לוואדי קלט. כוחות נוספים הונחתו מצפון לדרך הרומאית השלטת על הוואדי מצפון, על מנת לחסום צירי בריחה אפשריים.

לאחר מספר פעמים בהם איבד צוות הגששים את עקבות המחבלים, הגיעו הגששים וצוות המאבטחים לגבעה שלטת, מעל אחד העיקולים בוואדי קלט.

השעה הייתה 1600 אחר הצהריים, לאחר שעות הליכה ארוכות בחום הכבד של בקעת הירדן. לאחר תפיסת העמדות סביב לוואדי, הוחלט על הכנסת כוח סריקה לתוך הוואדי לבדיקת עקבות על השביל. לפני ירידת הכוח הסורק לתוך הוואדי נורה צרור לתוך צמחיית הסוף שבמרכז הוואדי. עם מטח האש הראשון, זיהו החיילים תנועה בתוך הסוף וההרדופים ומטח שני של אש נורה לעבר האזור. מתוך הסוף יצאו 2 נערים יהודים עם חולצות תנועת נוער כחולות ולצידם מחבל. מחבורת הפיקוד, צעקו לנערים לעלות לכונן אמת המים שנמצאה צפונית-מזרחית להם. תוך כדי בריחת הנערים, נורתה אש לעבר הסוף, הכוכים והמערות שבצידי הוואדי, והנערים חולצו לעבר החפ"ק. תחקיר קצר של הנערים, העלה כי מספר מחבלים, תפסו מחסה במערות שבוואדי.

בסיוע מסוק המצויד במגביר קול נקראו המחבלים להסגיר את עצמם ולהיכנע. לא הייתה כל תגובה מצידם של המחבלים. תוך כדי הניסיון ליצור מגע עם המחבלים, נשלח מסוק להביא מרגמה 81 מ"מ. כמו כן קודמו, לאזור ההיתקלות, בדרך הרומאית, ג'יפ תול"ר ומרגמה 120 מ"מ על גבי זחל"ם. נותרו רק 40-50 דקות של אור יום, בטרם תרד החשיכה.

בחיפוי מטח אש של המרגמות והתול"ר, ירדו כוחות הסריקה לתוך וואדי קלט. צוותי המרדף התפצלו כאשר באגף הצפוני נע צוות המרדף של דרורי וחפ"ק המג"ד – דן שומרון, בתוך הוואדי נע צוות לוחמים מפלוגת דרורי בפיקוד הסמג"ד יהודה בר.

חוליית מסיירת "חרוב" בפיקודו של סגן יואב גלבר נעה על הגדה הדרומית של הוואדי, כאשר על שלוחה מעליה נע צוות מרדף של היחידה, בפיקוד סגן זוהר. החוליות סרקו את הוואדי והכוכים, תוך כדי תנועה ואש ובחיפוי הדדי. לאחר תנועה של כ-50 מטר בתוך

הוואדי, גילה מוטי, קצין הקשר של 890, תרמילי ציוד של המחבלים. 2 מחבלים התגלו בתוך כוך ברכס הצפוני והכוח תפס עמדות מול הכוך. תוך חיפוי טיפס דרורי לעבר הכוך תפס עמדת אש וירה לעבר המחבלים. אחד המחבלים הרים ידיו ונכנע והצביע על חברו הפצוע בכוך. השניים הורדו למרכז הוואדי וסיפרו על חולייה בת 8 לוחמים המסתתרים במערה ברכס הדרומי. השעה הייתה בסביבות 1645 כאשר נלכדו שני המחבלים הראשונים. אחד מהם קרא לחבריו להיכנע, אך לצעקותיו לא היה כל מענה.

עם תפיסת המחבלים בגדה הצפונית, התחיל כוח "חרוב", בפיקוד צבי עופר לנוע ולסרוק את הכוכים והמערות בשלוחה הדרומית. את הכוח הוביל הצוות של זוהר שקיבל חיפוי והכוונה על ידי מג"ד 890 מהגדה הצפונית. כאשר הגיע כוח זוהר לפני המערה, התקדם מג"ד "חרוב" צבי עופר ונעמד ראשון לפני זוהר. הוא ירה מספר צרורות לפתח המערה, פקד על זוהר לחפות עליו וביקש לעבור לצד השני של פתח המערה.

זוהר תפס עמדת חיפוי והמג"ד דילג לעבר השני של המערה. תוך כדי תנועה, נורה צרור מתוך המערה שפגע בצביקה עופר, והוא התדרדר לערוץ שמתחת לפתח המערה. צביקה עופר נפגע משני כדורים, האחד בריאה הימנית ואחד בצוואר.

זוהר ירה מספר צרורות לפתח המערה וזרק 3 רימונים, אך המחבלים המשיכו להשיב אש מתוך המערה. מיד לאחר שנפצע, זחלו 4 לוחמים במעלה הערוץ וחילצו את מפקדם לתוך הוואדי. מצבו של עופר היה קריטי מהפגיעה בחזהו והיה הכרח לפנותו במהירות לבית חולים. למרות תנאי הראות הקשים, והמצוקים משני צידו של הוואדי הצר, נחת מסוק הפינוי, וחילץ את המג"ד מהוואדי. צביקה עופר מת מפצעיו עוד בטרם הגיעו לבית החולים.

לאחר הפינוי ביקש אלוף הפיקוד, רחבעם זאבי, שפיקד על המרדף מעל אמת המים הצפונית, לנסות ולחסל את המחבלים בטרם חשיכה, אך ללא הצלחה.

על פתח המערה הופקדו בשלב ראשון, חיילי "חרוב" מכוח זוהר. עם רדת החשיכה קופלו הכוחות מהוואדי, כאשר חפ"ק מג"ד 890 מתמקם באזור אמת המים מצפון לוואדי ומארב הוצב על פתח המערה. על פתח המערה הוצבו חוליה מגדוד 890 בפיקודו של סגן שמוליק ארד וחוליה מ"חרוב" בפיקודו של סגן זוהר.

במהלך הערב סביב 1930, נשמע רעש מפתח המערה וחיילי החוליה פתחו באש וזרקו רימוני רסס ורימון זרחן לפתח המערה. מג"ד 890, הרים פצצות תאורה לבקשת כוח המארב, אך לא נראה דבר. כוח המארב שמע כל הלילה גניחות ואנחות מתוך המערה. בשעה 2130, הוחלף כוח המארב על ידי כוח רענן בפיקודו של סג"מ דוידזון מ-890.

עם אור ראשון התרכזו צוותי המרדף של גדוד 890 משני צידי הוואדי מוכנים לחיסול החוליה במערה והמשך הסריקות. בשעה 0700 הובא לשטח אחד המחבלים שנתפס יום קודם לכן והוא קרא לחבריו, בעזרת רמקול, לצאת מהמערה ולהיכנע. בשלב זה התקדם כוח חבלנים בפיקוד דרורי, נושאים מטעני חנ"ם, במטרה לפוצץ את המערה.

במקביל לתנועת כוח דרורי ממזרח טיפסו 2 כוחות נוספים לעבר המערה משני צידיה כשהם מובילים את השבוי לעבר פתח המערה. השבוי נשלח לתוך המערה כשידיו קשורות באזיקים ויצא כשהוא מוביל אחריו מחבל פצוע שנכנע. לאחר מכן נכנס סג"מ עופר ועוד 2 חיילים לסרוק את המערה ומצאו בה 2 גופות של מחבלים, 3 רובי קלצ'ניקוב, אקדח פרבלום ורימונים. רק לאחר סריקת המערה התברר המבנה העקלקל הפנימי של המערה אשר אפשר למחבלים להסתתר אחרי הקמרונות בתוך המערה מבלי להיפגע. גם הרימונים שהושלכו, נפלו רובם בחלקה הקדמי של המערה ולא פגעו במחבלים המסתתרים.

הפצוע וגופות המחבלים הורדו לתוך ערוץ הוואדי, כאשר המחבל הבריא ממשיך לקרוא ברמקול לחבריו להניח את נשקם ולהיכנע.

לאחר מספר דקות, נתן אלוף הפיקוד הוראה להמשיך בסריקות ובחיפוש אחר המחבלים המסתתרים. את סריקת הכוכים במדרון התלול הדרומי, הוביל דרורי, כאשר חולית לוחמים נעה על שבילי עיזים, במרחק של 5 מטרים מלוחם ללוחם. התנועה הייתה איטית תוך חיפוי הדדי. לפתע זוהו עקבות נעלי פלדיום, על המדרון התלול כ-15 מטרים מזרחה מהמערה בה התגלו המחבלים. בחיפוי הכוח זחל דרורי ותפס עמדת תצפית לעבר הכוך וזיהה יד אוזת ברובה קלצ'ניקוב. הכוח נע מעט לאחור, ודרורי ביקש מדרן שומרן שתפס עמדות בצידו השני של הוואדי להנחית מכת אש לעבר הכוך. חוליית הרתק שכללה מא"ג, מקלעון ורנ"ט פתחה באש והמחבלים נקראו להיכנע.

גם מכת האש השנייה לא הביאה לכניעת המחבלים. דרורי עצר את אש הרתק זחל מעל המערה והשחיל רימון עשן אדום מפתח נסתר בתקרת המערה. תוך שניות זינקו אל מחוץ לכוך 2 מחבלים בידיים מורמות ובעקבותיהם מחבל שלישי, כולם משתעלים ונחנקים מעשן הרימון. פני המחבלים היו צבועים באבקה אדומה ועיניהם סגורות. המחבלים נכבדו ונשקם וציודם נאסף מתוך הכוך. תחקיר קצר של השבויים הביא לסיום המרדף. כל המחבלים שחדרו נהרגו או נשבו. האבידה הגדולה במרדף הייתה נפילתו של מפקד סירת "חרוב" צביקה עופר, לוחם נועז, בעל עיטור הגבורה מקרב נוקייב בשנת 1962.

למחבלים היו 2 הרוגים ו-6 שבויים, מתוכם 2 פצועים.

מתוך תחקיר השבויים התברר כי החוליה התכוונה להגיע לאזור ירושלים במטרה לפגוע בעת אירועי חג המולד ולהתבסס לאחר מכן בשטח יהודה ושומרון להמשך פעילות, שאמורה הייתה לכלול פגיעה במבקרים בכותל המערבי, פגיעה בתיירים בבתי מלון וחבלה במכוני מים באזור ירושלים. מתחקיר המחבלים נלמד כי הקריאות ברמקול להיכנע לא השפיעו עליהם, מאחר והבינו שמקום מסתורם עדיין לא נתגלה. המחבלים החליטו להיכנע רק לאחר שהובהר להם שמקום המסתור מצוי תחת אש אפקטיבית והם מכותרים.

בסיכום המרדף הן ברמה הפיקודית והן ברמה המטכ"לית הודגשה העבודה הטובה של צוותי המרדף שלמרות הקשיים הטופוגרפיים ותנאי מזג האוויר הקשים פעלו בצורה משולבת, תוך שימוש בחיפוי הדדי משני מדרונות הוואדי.

הרמטכ"ל מתח ביקורת על נוכחות של מפקדים בכירים כה רבים בראש הכוחות.

"העובדה שגם דן שומרן וגם צביקה היו במקום היא עובדה חמורה ובניגוד להוראות כולל פקודות כתובות. זו הנקודה שביקשתי מגנדי לברר, מכל מקום ברור ששני המג"דים האלה אריות ולוחמים מעולים".³⁰

הרמטכ"ל חזר והדגיש את הפקודות האוסרות על מפקדים בכירים להצטרף ולנוע בראש הכוחות, בשל המחיר הכבד והמכה המוראלית לחברה הישראלית מחד והגיגת הניצחון בשורות הפת"ח מאידך.

"אנו ברמה הזו מתקרבים מאוד לתחתית ואם בשנה או פחות משנה איבדנו 4 מפקדים בכירים של הצנחנים: אריק, סטמפלה, צביקה, דורון וגדי, גם כן קצין חצי בכיר, המשאבים שלנו הם רבים אבל אינם אין סופיים. ... המרדף הזה היה מרדף קשה ולולא העובדה שפה נהרג מג"ד אני בטוח שזו הייתה יכולה להיחשב להצלחה יוצאת מן הכלל".³¹

³⁰ . שם, שם, עמ' 17.

³¹ . שם, שם, עמ' 18.

היחידה תחת פיקודו של יוסף קולר

לאחר מותו של צביקה עופר מונה סא"ל יוסף קולר למפקד היחידה. "הייתה לי תפיסה צבאית מסודרת, וצברתי ניסיון כקצין אג"ם בחטיבת הבקעה. הייתה זאת אחת התקופות הקשות בשל התנאים האובייקטיביים של הבקעה. מזג אוויר לוהט – 40 מעלות בצל. אי סדר בחטיבה בקליטת כוחות התעסוקה המבצעית, במיוחד בהכשרתם לקראת התעסוקה. הכול עבד בשיטת הסמוך ואני כקצין אג"ם נאלצתי להתמודד עם הרבה בעיות: חוסר ידע וניסיון של היחידות, היעדר כל תורה כתובה בנושאי בטחון שוטף: סיור בוקר, סיור ערב, פתיחת ציר, מארבי דגן וכד'. רפול היה מח"ט הבקעה, עבד בבקעה ועשה דברים רבים שאף אחד לא עשה אחריו, אבל הוא לא השאיר כל תורה כתובה. אחריו בא אריק רגב שנהרג תוך זמן קצר ולא הספיק להנחיל תורה כתובה. המח"ט שבא אחריו רשף, היה בראשית תפקידו ומפקדת הפיקוד וחטיבת הבקעה היו עסוקים בפעילות המבצעית, בבניית המוצבים וגדר המערכת, אך לא בכתיבת התורה."³²

קולר ששרת כקצין האג"ם של חטיבת הבקעה הרגיש כי צבר את הידע, הניסיון, הכרת השטח והאויב כדי לקחת את סיירת "חרוב" ולהוביל אותה בלחימה כנגד המחבלים בבקעת הירדן. הוא ביקש ממח"ט הבקעה יהודה רשף את הפיקוד על "חרוב" ושכנע, כי אכן הוא שיביא את השינוי הנדרש. על קולר שקיבל את היחידה כחודש לאחר נפילתו של צביקה עופר, היה לבנות את הסיירת כיחידה מלוכדת ולרכז את כל הפלוגות באזור הבקעה. מפקדת הגדוד ופלוגת המפקדה, בפיקודו של רס"ר ישראלי הוותיק, שישבו עד אז במחנה עופר הורדו למחנה גדי. 3 הפלוגות של: יואב גלבר, בילו מישורי וגיורא קידר התארגנו במחנה גדי וכך רוכז הכוח המבצעי תחת ידיו של המג"ד. בעצה אחת עם אלוף הפיקוד הוכפף הגדוד מבצעית לחטיבת הבקעה.

אל"מ משה לוי, שהיה זמן רב סמח"ט הבקעה, וקיבל את הפיקוד על חטיבת הבקעה הטיל על גדוד "חרוב" את האחריות על הגזרה הצפונית של הבקעה, בעוד הגזרה הדרומית הוחזקה על ידי גדודי התע"מ המתחלפים. קולר שילב את שני התפקידים של מפקד גזרת הבט"ש הצפונית ופיקוד על היחידה וראה בשילוב זה תרומה ליכולתה המבצעית של היחידה. מיד עם מינויו החל קולר מטפל בגיוס מפקדים ולוחמים ע"פ התקן החדש של הגדוד. היחידה שכללה עתה 4 פלוגות: פלוגת טירונים שהתאמנה בבסיס הטיירוני של חטיבת הצנחנים, 3 פלוגות שמנו כ-80 לוחמים כל אחת, ופלוגת מפקדה מנתה כ-400 חיילים.³³

מעבר להגדלת תקן כוח האדם של יחידה הוחלט במטכ"ל על שיפור איכות הלוחמים ביחידה. סיירת "חרוב" החלה לגייס באופן עצמאי בבסיס קליטה ומיון, חיילים שהתנדבו לשרת ביחידה. שוב לא הייתה היחידה תלויה בהבנתם וטוב ליבם של מפקדי הצנחנים אשר שלחו תגבורות כוח אדם מידי שנה ליחידה. גיוס החיילים מראשית המסלול, שיפר את איכות הלוחם ביחידה והעמידה בשורה הראשונה של יחידות צה"ל באותה תקופה. במקביל לשיפור איכות כוח האדם המתגייס דאג קולר לרמת המפקדים בגדוד. בין המפקדים שהובאו ע"י קולר לקבע היו אסא קדמוני ויאיר קליין מבית הספר לצניחה שהיו ידועים במקוריות, יוזמה ותעוזה. המג"ד קולר והמ"פים קיימו דיונים הפיקו לקחים

³² ראיון עם תא"ל (מיל) יוסף קולר, מפקד סיירת "חרוב" – 1969-1970. 21.11.2007.
³³ ארכיון צה"ל, תיק 305/1316/2002, פקודת ארגון - אג"מ תוא"ר, יוני 1968.

מההיתקלויות בסיורים ובמארבים, ניתחו ולמדו את המרדפים בעבר, בנו את תורת הלחימה כנגד המחבלים והעלו את הרמה המקצועית של היחידה.

במסגרת לימוד שיטות הפעולה של המחבלים, הוטלה על בילו מישורי המשימה לקחת מספר מחבלים שבויים, וללכת עימם על נתיבי החדירה. בילו שנעזר באנשי השב"כ תיחקר את המחבלים, כיצד תכננו לחצות את הירדן, נתיב החדירה בין שדות המוקשים, הגדרות ומארבי צה"ל ונתיב התנועה המתוכנן לגב ההר. "למדתי אז שיש הגיון רב בתכנון ובביצוע של חוליות המחבלים, וכי לא ניתן לזלזל במקצועיות שלהם – הם ידעו את המלאכה".³⁴

המחיר הכבד ששילמו מפקדי הצנחנים במרדפים בשנת 67/68 היה בסיס לשינוי בטקטיקת המרדף, כפי שתיאר קולר:

"קדימה הסתער', הייתה הסיסמה ונורמת הלחימה עליה חונכנו וחינכנו משך שנים בצנחנים. והנה יש כאן מרדף, מתאר לחימה אחר שיש לנהל אותו בשכל ובסבלנות. לסגור את האויב לאחר שאיתרת את מיקומו. לא להסתער ולעשות את המשימה עם מינימום נפגעים לכוחותינו. סגור את השטח ונהל את המרדף. התחושה שלי כקצין בצנחנים בקבע הייתה כיצד צבא שהסתער בששת הימים ממשיך להסתער גם כשלא צריך. לשנות את הדוקטרינה זה לוקח הרבה זמן. יש לשנות את החשיבה הצה"לית של הצנחנים".³⁵

דיוני המפקדים בפיקוד מרכז, בהם היו שותפים מפקדי חטיבה 35 וסיירת חרוב, עסקו בהפקת לקחי ההיתקלויות במרדפים, תוך ניתוח נוקב של המשגים והתוצאות הקשות. התובנות והשינויים שהתבקשו לא היו רק ברמה הטקטית, כי אם בתפיסת העולם ערכי הלחימה של הצנחנים. המפקדים נדרשו לחולל שינוי בתרבות היחידה ומודל ההתנהגות שטופח משך שנים רבות בצנחנים ובא לידי ביטוי בקריאת הקרב "קדימה הסתער". מן המפקדים נדרש אורך רוח ושליטה בכוחות המרדף, כיתור וריתוק המחבלים לקרקע, תוך מיצוי כל האמצעים להכנעתם או חיסולם, מבלי לסכן את הלוחמים של לצורך.

בחטיבת הבקעה נוצרה מעין תחרות סמויה בין סיירת "חרוב" ובין יחידות הצנחנים ששרתו בתעסוקה המבצעית, על השתתפות במרדפים והובלת צוותי המרדף בהיתקלויות כנגד המחבלים. מאחר ובסיס היחידה היה בבקעה ומפקדת הגדוד הייתה מעורה בכל המתרחש בחטיבת הבקעה, היו מפקדיה קרובים לצלחת. יותר מכך, הכרת השטח, ידיעת האויב ושיטות פעולתו, מהירות התגובה של צוותי הכוננות של היחידה והידע והניסיון הרב שצברו, הקנו להם מעמד של בכורה בלחימה במחבלים באותה תקופה. 14 סיורי הבוקר, באחריות סיירת "חרוב", יצאו עם זריחת החמה כשבכל חוליה גשש בדואי. הצירים נסרקו ברכב וברגל, כאשר חדר המבצעים של "חרוב" ומפקדת חטיבת הבקעה מקבלים דיווחים שוטפים. ברגע שהתגלו עקבות חדירה, הוכרזה כוננות מרדף בכל יחידות חטיבת הבקעה. לאזור החדירה הגיעו, תוך זמן קצר, מפקד "חרוב" ומג"ד הצנחנים שהיה בקו. בגזרה הצפונית הגיע צוות הכוננות של "חרוב" עם הגששים והתחילו לנוע על עקבות המחבלים. "למרדף באזור הצפוני של הבקעה הייתה 'חרוב' מקדימה", סיפר גיורא קידר שהיה מ"פ באותה תקופה. "הייתה התמודדות גלויה בין הצנחנים ובין 'חרוב' מי

³⁴ . ראיון אישי סא"ל (מיל'), בילו מישור.

³⁵ . ראיון עם תא"ל (מיל') יוסף קולר, 21.11.2007.

מגיע ראשון לאזור החדירה. בדרך כלל הייתה "חרוב" מקדימה למרדף, משום שהיא ריכזה את הנתונים ולרשותה עמד צוות מרדף בכוננות מיידית".³⁶

היחידה שכללה את תורת המרדף וקולר ביקש ממח"ט הבקעה לתת לו לנהל את המרדף ללא התערבות מיותרת של המפקדות הממונות. בכל מרדף עליו פקד קולר, היה חפ"ק מג"ד שהוביל את הכוחות, יחד עם צוות גששים בפיקודו של סרן סאלח אל-הייב.

2 צוותי לחימה היו פרוסים באגפים מלפנים ובקו האש הראשון. הצוותים יצאו מאורגנים ומצוידים ללחימה, כולל משרוקיות ודגלים לתאום בין צוותי הלחימה. אמצעי לחימה מיוחדים, כללו רנ"ט עם כדור 30 מ"מ נפיץ לירי למערות ורימוני גז מדמיע.

לוחמי הסיירת למדו כיצד לסגור במהירות את תאי השטח, לערוך חיתוכים, להציב תצפיות ולאחר את מקום מסתור המחבלים. הפעולה בוצעה במהירות ובזהירות ע"י כלי רכב ומסוקים, כאשר המפקדים מקפידים על התקרבות רגלית מאובטחת לאזור החשוד. בשל לקחי המרדף בו נהרג מפקד חטיבת הבקעה, אריק רגב והקמב"ץ גדי מנלה, שנפגעו כשירדו ממסוק שנחת על ראש גבעה ליד עמדות המחבלים, נקבעה הנחייה מבצעית שחייבה סריקה באש מהאוויר של כל תא שטח לפני הנחת הכוחות. כוחות המרדף סגרו על עמדות המחבלים אך נמנעו להתקרב ולהסתער שלא לצורך. לאחר כיתור המחבלים היה חוקר השבויים קורא למחבלים להיכנע ובמידה ולא נענו היה הכוח פותח במכות אש מדויקות לעמדות המחבלים. טנק ותול"ר ולעיתים מרגמות 81 מ"מ קורבו לעמדות אש ועמדות המחבלים הושמדו בירי מרחוק ללא סיכון מיותר של הלוחמים.

לקראת יום העצמאות ה-21 של מדינת ישראל בשנת 1969, הגבירו המחבלים את מאמצייהם להחדיר חוליות רצח וחבלה לתוך הגדה וישראל. הגזרה הצפונית של הבקעה באחריותה של סיירת "חרוב" תוגברה בארבע פלוגות צנחנים.

במסגרת הגברת פעילותם, חזרו המחבלים לתקוף את מוצבי צה"ל באש ואף הצליחו לחזור לתוך המוצבים עצמם. המחבלים ניסו לתקוף את מוצבי צה"ל במסגרות גדולות, והגיעו להפעלתם של כ-100 מחבלים בפעולה אחת. בחודש מרץ, לקראת יום השנה לפעולת כראמה, תקפו המחבלים את מוצב לבנה בבקעת הירדן, כשהם מצרפים לפעולה כתב טלוויזיה בריטי.³⁷ בחטיבת הבקעה התנהלו מספר רב של מרדפים, יום אחר יום. בחינת פעולת הכוחות באותם מרדפים, מצביעה באופן ברור על השיפור ביכולת המבצעית של המפקדים ויחידות הצנחנים שהופעלו.

מרדף הסרטבה – 20 אפריל 69

ב-20 באפריל התגלו עקבות כניסה של 6 מחבלים על דרך הטשטוש בצמוד לכביש יריחו-גיפטליק ב-נ.צ. 1985016580. עם גילוי העקבות רוכזו הכוחות, נעשו חיתוכים ובשעה 1240 נוצר המגע עם המחבלים. בקרב נהרגו 4 מחבלים ו-2 נפלו בשבי. לכוחות המרדף היה פצוע אחד.

המרדף התנהל בפיקודו של מג"ד "חרוב", סא"ל קולר. העקבות הוליכו לוואדי תלול ועמוק שבמדרונותיו ובתחתיתו מערות וכוכים רבים.

³⁶ . יעקב ארז, אילן כפיר (עורכים), **צה"ל בחילו, סיירות ומיעושים**, הוצאת רביבים, ספרית מעריב, תל-אביב, 1983, עמ' 87.

³⁷ . . דיון מטכ"ל 17 במרס 1969. דווח ראש אמ"ן האלוף אהרון יריב. עמ' 3.

הוואדי נסרק על ידי כוח בפיקודו של סרן יואב שהתפצל לשני צוותי קרב. צוות פסט תפס עמדות במדרון הצפוני כשהוא יורה לעבר המערות במדרון הדרומי ומכוון את כוחו של יואב, שגלש במדרון הדרומי כשהוא יורה לעבר המערות במדרון הצפוני

כאשר הגיע כוח פסט לאזור של צמד מערות, זיהה יואב בעזרת משקפת, רגל של מחבל במערה במדרון הצפוני. יואב פתח באש ומתוך המערה התגלגל מחבל לתחתית הוואדי, ונמצא מת בהמשך הסריקה. עם גילוי המחבלים, ריחף מסוק מעל המערות שבוואדי וקרא למחבלים להיכנע. הכוח של הנגבי תפס עמדות מעל צמד המערות ולקח בשבי מחבל שיצא וידיו מורמות. המחבל השבוי פונה לעבר החפ"ק ואז נפתחה אש מהאזור בו נמצאה גופת המחבל ההרוג לעבר הכוח הסורק. ממכת הירי נפגע אחד הלוחמים אביטל עופר.

כאשר נמוג העשן זיהה הנגבי מחבל שניסה להימלט בוואדי והרגו. עתה היה ברור לכוח כי בשטח מחבלים נוספים. המערות שבקרבת המערה בה התגלה המחבל הראשון נסרקו באש וצוות התול"ר ירה מספר פגזים לעבר מערה קרובה. בעקבות מכת האש הורמה כפיה מאחורי הסלעים ומחבל נוסף הסגיר את עצמו.

שני מחבלים נוספים זוהו בערוץ הוואדי והכוח של הנגבי פתח לעברם באש. המחבלים נפלו, אך לא ברור היה האם נפגעו. הופעלה מרגמה 81 מ"מ שירתה מספר פצצות חנ"מ לעבר האזור החשוד. המדרון הדרומי של הוואדי נסרק תוך תנועה ואש ובסריקה נמצאו 4 מחבלים הרוגים.

סריקת הוואדיות בוצעה בהתאם לתרגולות, תוך תנועה ואש, חיפויים הדדיים והכוונת הכוחות משני צידי הוואדי בצעקות וסימנים מוסכמים. לפני כל סריקת שטח חשוד הופעלו הכלים "הכבדים" התול"ר, המרגמה והמקלעים והכוחות לא נכנסו לשטח לפני מכת אש וחיפוי כנדרש.

מרדף הג'יפטיק – 21 באפריל

למחרת היום ב-21 לחודש, התפתח מרדף נוסף בעקבות 4 מחבלים שחדרו באזור מוצב "טבק". כוח מרדף בפיקודו של סמג"ד "חרוב", רס"ן ישי, התארגן במהירות וכלל 5 צוותים מ-"חרוב", 3 צוותים של סיירת 35 בפיקודו של סרן הנגבי, ג'יפ תול"ר ומרגמה 81 מ"מ על-גבי נ"נ, 2 טנקים וזחל"ם דגם ד'.

בשטח התארגנו הצוותים לאיתור המחבלים, כאשר הם נעים על-גבי המדרונות באזור ראס-אם-ח'ביזה. חפ"ק חטיבת הבקעה שהתמקם על אחת הגבעות השולטות על ציר חזירת המחבלים, הורה לישי לכתר את הגבעה שמנגד, מקום בו תפסו המחבלים מסתור. צוותי קרב של "חרוב" בפיקודם של קליין, בילו ולונדונר, הוקפצו בעזרת מסוק לראס – אם ח'ביזה לסייע בכיתור המחבלים.

למקום נשלח צוות נוסף בפיקודו של סרן נגבי. האחרון לא ידע כי הצוות של בילו מסיירת "חרוב" תפס עמדות בצוקים שמעל ראס-אם ח'ביזה, ומשלא הצליח ליצוק קשר עם ישי הסמג"ד פתח באש ותפס עמדות. סגן בילו חשב שהמחבלים הם היורים עליו, לכן דילג את כוחותיו לאחור וניסה להשיג קשר עם הסמג"ד. 2 צוותים נוספים של סיירת "חרוב" בפיקודו של סרן יואב תפסו עמדות לעבר המצוקים.

רק כאשר הושג הקשר בין הכוחות התבררה הטעות והכוחות הידקו את הכיתור סביב המצוקים בהם אותרו המחבלים. בשלב זה חג מסוק מעל המצוקים וקרא למחבלים להיכנע. אחד המחבלים שהסתתר בין המצוקים וירה לעבר המסוק, נורה על ידי הנגבי, שאף הפעיל את ג'יפ התול"ר לעבר המצוקים.

בעוד האזור המכותר מכוסה באש, קודמו לשטח 2 הטנקים וזחל"ם דגם ד', ותפסו עמדות לעבר המצוקים בהם הסתתרו המחבלים. הטנקים פתחו באש ובעת הירי נראו גופות המחבלים מועפות באוויר ונשמע רעש פיצוץ התחמושת שהייתה ברשותם. עם תום ירי הטנקים. החלו הכוחות לסרוק את השטח בחיפוי הטנקים והכוחות של יואב והנגבי. בסריקה נתגלו גוויות של 4 מחבלים.

גם מרדף זה בא הסתיים בהצלחה וללא נפגעים בשל הפעלה נכונה של צוותי המרדף ויותר מכך, בשל הסבלנות וההמתנה להגעת הטנקים וחיסול המחבלים באש הטנקים, ללא לקיחת סיכון מיותר. העדפת אש מנגד על יצירת מגע והסתערות, הוכיחה גם במקרה זה את היחסיות של ערך ההסתערות.

מרדף באזור הסרטבה – 23 אפריל 69

ביום העצמאות ב-23 באפריל 1969, בשעה 0520, גילתה חולית גששים עקבות כניסה של כ-6 מחבלים, באזור הסרטבה - נ"צ 19861660.

בשעה 0645 יצאו למקום החדירה מספר צוותים מסיירת "חרוב", צוות מסיירת צנחנים וצוות מפלוגת החה"נ של חטיבה 35. כמו כן התארגנו מספר צוותי מרדף מגדוד 50 בכניסה לאזור הסרטבה, על כביש האורך של הבקעה.

צוותי הסריקה בפיקוד מפקד סיירת "חרוב", סא"ל קולר, סרקו את המדרונות המזרחיים והמערביים של וואדי עמרה לכוון דרום.

הוואדיות נסרקו באש על ידי צוותי קרב של סיירת חרוב בפיקוד המ"מ קליין וסמל המחלקה בסיס. כל אחד משני הצוותים סרק באש את המדרונות והכוכים בצידו האחר של הוואדי, כאשר הכוח בפיקודו של סגן בילו מישורי נע מעט מאחור תוך שהוא סורק את ערוץ הוואדי ומהווה כוח עתודה.

ציר וואדי קורין נסרק באותה עת על ידי צוות מסיירת חט' 35 בפיקוד סגן אבישי ועל ידי צוות מגדוד 50 בפיקודו של סרן יצחק מצה.

בשעה 1307 נפתחה אש על הכוח שבפיקודו של קצין החבלה יוסי מתוך מערה שעל המדרון המזרחי של רכס עורקן אל מסטרה. הכוח שיפר עמדות אש לאחור והחל לנהל קרב אש עם המחבלים. מג"ד "חרוב", נתן הוראה לקליין להצטרף עם צוותו באיגוף צפוני למורן שנמצא כאמור כ-50 מטר מצפון למערות המחבלים.

סגן בילו ניהל אש עם המחבלים כאשר באותה עת הועבר תול"ר באמצעות מסוק ל-ג.ג. 7 כ-1000 מטר ממערב לעמדות המחבלים. בשלב זה ירה צוות התול"ר 12 פגזים לעבר המערות בהן הסתתרו המחבלים. מחבל שניסה לברוח, נורה ונהרג על ידי הצוות של יוסי.

צוות מסיירת חט' 35 ירד באיגוף צפוני ותפס עמדות ליד הצוות של יוסי ופתח באש חזקה ומדויקת כולל מא"ג ומרנ"ט. לאחר כ-10 דקות ירי זוהו 4 גוויות של מחבלים והצוותים של בסיס ומורן ירדו לסרוק את המערות. הכוח התקדם תוך הקפצת חוליות וחיפוי באש ורימונים לעבר כל עצם חשוד. סמל בסיס זרק רימון לתוך המערה הדרומית העליונה ולאחר מכן ירה לתוך המערה. במערה נמצא מחבל הרוג. סג"מ מורן טיהר את הכוח הדרומי באש. בשלב זה התגלו גופות המחבלים ההרוגים בתוך המערות ולידן.

סה"כ נהרגו 7 מחבלים כאשר לכוחות צה"ל לא היו כל נפגעים. ליד גופות המחבלים נמצאו 7 רובי סער קלצ'ניקוב, 18 מחסניות, מטולי ר.פ.ג'. ורימונים.

ניתוח פעולת הכוחות במרדף מעיד על יישום הלקחים שנלמדו במרדפים הקודמים: השטח נתחם ונסגר במהירות על ידי צוותי המרדף. הצוותים נעו משני צידי הוואדיות תוך סיוע הדדי בהכוונת הכוחות ובחיפוי אש לכל האתרים החשודים. בתחתית הוואדי נע כוח עתודה שסרק את הערוץ מעט מאחור. הסריקה נעשתה באיטיות ובדייקנות. עם גילוי המחבלים הוקפץ התול"ר והתחמושת הנדרשת ללא חיפזון ותוך רצון למצות את כוח האש לפני הסריקה. המחבלים נהרגו באש מטווחים רחוקים ע"י אש נק"ל, תול"ר ומרנ"ט. גם בשלב האחרון של הסריקה, הופעלו תרגולות לחימה של החי"ר, תנועה ואש, תוך כדי דילוגי קרב, וחיפוי הדדי בין ובתוך החוליות.

מרדפי יום העצמאות 1969 בגזרת חטיבת הבקעה מעידים על השיפור הרב והמקצועיות שרכשו לוחמי סיירת "חרוב" ויחידות הצנחנים שהשתתפו באותה עת במרדפים. מרדפים רבים נערכו באותה שנה בבקעה, לאחר המרדף באזור הכפר בני-פאדיל, בו נפלו רס"ן יוסי קפלן, רס"ן חנן סמסון וסמ"ר בועז ששון, ובכולם, הצליחו חיילי צה"ל לחסום את חדירת המחבלים בראשיתה.

מארבי – ה- "דגן"

גם מארבי ה- "דגן" של סיירת "חרוב", שיקפו את הידע המקצועי והניסיון הרב שנרכש ע"י היחידה: בליל ה-7/8 במאי 1969 חיסל מארב "דגן" של היחידה שהתמקם בגזרת אום צוץ 3 מחבלים. ב-5 ביוני הצליח מארב "דגן" באזור גשר אדם להרוג 4 מחבלים שנלכדו בין הגדרות. בשתי היתקלויות של מארבי "דגן" ב-10 וב-11 בספטמבר 69 נהרגו 14 מחבלים. בליל ה-10 לחודש, נתקל צוות "דגן", בחוליה של 6 מחבלים בפתחת ערוץ המחרוק. 4 מחבלים נהרגו ו-2 הצליחו לסגת לגדה המזרחית. למחרת נתקל מארב "דגן", שמוקם מצפון לגשר עבדאללה, בחולית מחבלים והרג 8 מהם.

ההצלחה הגדולה ביותר של היתקלות מארב "דגן" בכוח מחבלים נרשמה בליל ה-4-3 במאי 1970. מארב של סיירת "חרוב" נתקל בכוח שמנה 30 מחבלים. בהיתקלות נהרגו 15 מחבלים. 3 מחבלים נוספים טבעו בנהר הירדן ו-8 נפלו בשבי.³⁸

היתקלות מארב יחידה 484 – ליל 4-3 במאי 1970

ערב ה-3 במאי יצא כוח מארבים של סיירת "חרוב" לגזרה שבין מוצב "ארז" למוצב "שקדיה", בגבול הגזרות שבין חטמ"ר 612 לחטיבת הבקעה. באזור ואדי מאלח שכבו 3 צוותי מארב מ-"חרוב" והצוות הצפוני מהנח"ל, גם הוא תחת פיקוד החפ"ק של "חרוב". לכוח היה זוג "מרבלים" ונגמ"ש אבטחה וחילוץ בפיקודו של צביקה פוטשניק מ-"חרוב". הכוח יצא בשעה 1730 והתמקם במחפורות מוכנות מראש. המרחק בין שני ה-"מרבלים" היה כ-400 מטר כאשר נגמ"ש האבטחה התמקם במרכז בין שני המארבים. בשעה 2200 גילה מפעיל הצריח באמצעות "חרצית"³⁹, 3 דמויות הקרבות אל הגדר. המפעיל הסב את תשומת ליבו של מפקד המארב שהחל אף הוא לעקוב אחר הדמויות ב"מפוחית הפה".

³⁸ . אג"מ/מ"ד/מחלקת היסטוריה, ביטחון שוטף סיכום שנת העבודה 1970, חלק ב', עמ' 256-259. עדותו של סגן יאיר קליין מ"חרוב", ראה: יעקב ארז, אילן כפיר (עורכים), צה"ל בחילו, סיירות ומיעוטים, הוצאת רביבים, ספרית מעריב, תל-אביב, 1983, עמ' 89-90.

³⁹ . משקפת אינפרא-אדום לראיית לילה שהורכבה על רכבי ה-"מרבל" ופעלה באמצעות זרקור גדול שהופעל עם מסנן תת-אדום.

(משקפת אינפרא-אדומה). הכוח צפה על 3 המחבלים שהתקרבו לגדר המערכת חתכו וקיפלו אותה כלפי פנים. שניים מהמחבלים נשארו לאבטח ולסמן את מקום הפרצה, והשלישי חזר לאחור להוביל את הכוח העיקרי. אחרי מספר דקות הבחין מפעיל הצריח בכ-15 מחבלים הנעים בשני טורים צפופים לעבר הפרצה. מפקד המארב פוטשניק פקד על מפעיל הצריח לפתוח באש בהגיע מובילי הטורים אל תוך הפרצה. בשעה 2230 נורה צרור של 80-70 כדורים לעבר המחבלים המתכנסים לעבר הפרצה. מפעיל הצריח המשיך בירי לעבר הדמויות שהתגלו לסירוגין בתוך ענן האבק שנוצר. המארב הסמוך של סמל מיכה ברקוביץ סגר טווח ופתח אף הוא באש. המחבלים נלכדו באש 2 המארבים של סיירת "חרוב" ורבים נפגעו. לאחר 20 דקות דיווח מפקד המארב על ההיתקלות והמג"ד ומפקד פלוגת המארבים יצאו לגזרת ההיתקלות. הכוח המשיך להעסיק באש את השטח שלפניו כשהוא יורה מפעם לפעם פצצות מרנ"ט ופצצות חנ"מ ממרגמה 52 מ"מ, לאזור הנסיגה המשוער של המחבלים.

כוח המארב הצפוני של חיילי הנח"ל הבחין בשתי דמויות שנסו צפונה לאורך הגדר ופתח לעברן באש, אך השניים הצליחו להימלט. השניים התגלו ונישבו רק לאחר יומיים של סריקות בין בריכות הדגים של קיבוץ טירת צבי, על ידי כוח מחטמ"ר 612. עם הגעת המג"ד נפתחה סריקה בסיוע תאורת הזרקורים שהיו מוצבים על גבי זחל"מ בסיס המארבים. הכוח הסורק נע לאורך הגדר המזרחית, מבלי לעלות על דרך הטשטוש מחשש מיקוש. הכוח נע צפונה תוך כדי תנועה ואש לעבר כל עצם חשוד. בשעה 0200 הסתיימה סריקת הלילה. בשעה 0415 הבחין מפעיל הצריח ב-4 מחבלים המנסים להימלט מזרחה, כשהם נושאים עימם פצוע. החוליה התגלתה ממזרח לגדרות ובמרחק של כ-150 מטר ממקום המארב. נפתחה לעברם אש והם נעלמו.

עם בוקר נערכה סריקה נוספת ובה התגלו 10 מחבלים הרוגים בין 2 הגדרות ועוד 5 מחבלים הרוגים ממזרח לגדרות. יומיים לאחר מכן, סיור בוקר בגזרת חטמ"ר 612 נתקל במחבל שיצא מתוך הסבך בידיים מורמות והסגיר את עצמו.

המחבל הוביל את קמ"ן חטמ"ר 612 לעבר מפקדו שהסתתר בסבך וסירב להיכנע. בדרך נאספו 2 אקדחים, שני רובי סער, וחגור קרב שהושארו על ידי המחבלים בשטח. המחבל שנשבה הלך ראשון על ציר העקבות, כשזחל"ם הסיור מחפה על התנועה, מחשש שהמחבל יטיל רימונים שנותרו ברשותו על הכוח. לאחר מספר קריאות של חברו יצא המפקד עם ידיו מורמות. ברשותו נמצא סכום כסף רב בדינרים ירדניים.

הייתה זאת חוליה בת 30 מחבלים שהתכוונה לבצע חדירה עמוקה ולהתפצל בגב ההר ל-3 חוליות שתגענה לאזורי ג'נין ושכם. בהיתקלות נהרגו 15 מחבלים ו-6 נוספים נפצעו ונפלו בשבי. 2 מחבלים נוספים נתפסו כאמור בגזרת חטמ"ר 612 ו-3 מחבלים טבעו בנהר הירדן. הנפגעים היחידים של סיירת "חרוב" בתקופה ארוכה זו של פעילות נגד מחבלים היו במרדף שהתפתח ב-11 ביוני 1969. 3 מלוחמי סיירת "חרוב", בהם סרן שהרבני משה נפלו בקרב. חוליית מחבלים חדרה באזור מוצב "ברוש" שבבקעה והתפתח מרדף. נתגלו עקבות של 7 מחבלים אבל לבסוף התברר שהחוליה מנתה 8 לוחמים. המחבלים נעו 18 ק"מ בשטח קשה, תוך טיפוס בהרים מצפון לוואדי מליק. כשהגיע כוח המרדף מזרחה לחרבת ג'בריס, העקבות אבדו ומפקד החטיבה החליט להעלות את הכוחות הסורקים לשטחים הגבוהים, ולסרוק מלמעלה למטה. צוות סריקה בפיקוד שהרבני התחיל לטפס, וכשהיה בחצי הגובה, נפתחה עליו אש מגיא קטן מטווח 8-6 מטרים. שהרבני עוד הספיק להשיב באש וגם לזרוק

רימונים, כולל רימון עשן לפני שנפגע. יחד איתו נפגעו עוד שני לוחמים מהסיירת. השטח שהיה מלא קוצים התחיל לבעור ועשן מחניק כיסה את האזור.

דני רהב הסמח"ט ניסה פעמיים לעבור את קו האש והעשן לחלץ את החיילים שנפגעו, אך נאלץ לסגת בשל האש היעילה של המחבלים.

הכוחות המשיכו לסרוק את האזור והתפתח קרב בטווחים של 10-20 מטרים. הכוח הסורק בפיקודו של סרן בילו מישורי הרג 4 מחבלים וכאשר המשיך בסריקה גילה את גופות 3 חיילי סיירת חרוב שנהרגו מעורבות עם 4 גוויות של מחבלים שנהרגו מהרימונים שהטיל סרן שהרבני בהיתקלות.

תוצאות המרדף היו 8 מחבלים הרוגים, אך המחיר היה כבד. סיירת "חרוב" איבדה 3 מלוחמיה וביניהם את המ"פ משה שהרבני.⁴⁰

פעילות מבצעית ממזרח לירדן

בחסימת בקעת הירדן בפני חדירות המחבלים שילב צה"ל פעילות התקפית מעברו השני של נהר הירדן. במסגרת הפעילות ההתקפית הפכה חטיבת הבקעה, למרחב אימון מבצעי לכלל היחידות ובסיסי ההדרכה בנושא 'צליחת מכשול מים צר', וחדירות לשטח ירדן.

הסיירות וחטיבות החי"ר של צה"ל ביצעו למעלה מ-90 "תנשמות", - פעולות מיקוש, חבלה ומארבים מזרחית לנהר הירדן.

בשנת 1969 ביצעה חטיבת הבקעה 27 חדירות למשימות מארבים מיקוש וחבלה בגדה המזרחית של הירדן, כאשר סיירת "חרוב" לוקחת חלק חשוב באותה פעילות.

חיילי סיירת "חרוב" היו שותפים למדיניות ה-"חייץ", משני צידי הירדן שמטרתה הייתה לצמצם את חופש התנועה של חוליות המחבלים ולפגוע בחוליות בקרבת נקודת יציאתן.

"הפכנו קבלן של פקוד המרכז לחסימת הגבול. מעבר לפעילות ההגנתית: סיורי יום

ולילה, מארבים, תצפיות ומרדפים היחידה עברה לפעילות התקפית מצידו השני של הגבול. הפכנו ליחידה מיוחדת הפועלת מעבר לירדן, ולא עוד מארבי בטן אותם הניחו

יחידות החי"ר של צה"ל. "חרוב" החלה להשכיב מארבי "זגן" מעבר לגבול בעזרת מסוקים, לבצע חדירות למטרות תצפית, הנחת מארבים ומיקוש. עברנו השתלמויות

עם חיל האוויר וחיל הים ופעלנו ביום ובלילה מעבר לגבול".⁴¹

נתיב החדירה הימי - גזרת ים- המלח

המחבלים שחיפשו נתיבי חדירה אלטרנטיביים, החלו לנצל את נתיב ים המלח באביב 69 ולהחדיר דרכו לוחמים ואמל"ח לאזור הר חברון ורצועת עזה. בפעולות אלו קיבלו המחבלים סיוע מהשבטים הבדואים במדבר יהודה.

בדיון בלשכת אלוף פיקוד מרכז, רחבעם זאבי ב-27 ביולי 1969, התברר כי המחבלים מנצלים את חוסר הערנות של צה"ל והכישלון בהפעלת סוכנים בגזרה. המחבלים חדרו והעבירו לוחמים, נשק ואמצעי חבלה בגזרה הצפונית של ים המלח, בלשון ובדרום ים המלח בגזרת צאפי. אזורי חציית ים המלח היו ידועים, אך פעילות הבט"ש הייתה דלה. בסיכום הדיון הורה רחבעם זאבי להגביר את הסיורים וצילומי האוויר לאורך ים המלח, לנסות ולזהות את מיקום מעגני הסירות של המחבלים, להוציא סיורים רכובים ורגליים לאורך חופי ים המלח ולהכין דרך טשטוש ממזרח לכביש שנפרץ ונסלל באותם ימים.

⁴⁰ . ארכיון צה"ל, 147/73/9, דווח אלוף פיקוד מרכז רחבעם זאבי בדיון מטכ"ל מה-16 ביוני 1969, עמ' 7.

⁴¹ . ראיון עם תא"ל (מיל) יוסף קולר, 21.11.2007.

מעבר להגברת פעילות המודיעין וסיורי הבט"ש הורה האלוף לתכנן פשיטות לאיתור והשמדת סירות המחבלים על יד לוחמי שייטת 13, יחידות חטיבה 35, סיירת "חרוב" ומסוקים חמושים.⁴² לאחר שנלמדו נתוני החזירות הימיות של המחבלים באזור ים המלח ערך צה"ל מספר מבצעים על ידי כוחות של חטיבה 35 וסיירת "חרוב", נגד בסיסי היציאה של המחבלים באזור ים המלח. חלקם הגדול של המבצעים בוצע בסיוע מסוקים ו-2 נוספים בסיוע חיל הים. במבצעים אלו נהרגו מספר מחבלים ואחזים נשבו. ציוד וחימוש של הכוחות הימיים של הפת"ח הושמד וסירות גומי ומנועים נלקחו שלל. פשיטות אלו כונו בשם הקוד: "קרדינל" ו-"קינמון". במהלכן נבדקו שפכי הנהרות זרקא-מעין, אם-אחשבה, עיטון ונחל ארנון.

מבצעי "קרדינל"⁴³

במבצע "קרדינל ב" ב-2 בינואר 1970, כוח מסיירת "חרוב", בפיקוד המג"ד קולר, סרקה את שפך ואדי עיטון, חזר בידיים ריקות. ההישג היחידי היה מציאת שיירי מזון, קופסאות שימורים ומספר נעלי קומנדו באתר הראשון אותו סרק הכוח. באזור השפך עצמו נמצאה סירת גומי קטנה, מנוע, משוטים, חגורות הצלה ומפוח אוויר. תחת עץ בקרבת מקום, נמצאה סירת גומי גדולה עטופה ברזנט, מנוע, משוטים וציוד נוסף. כל אלו נלקחו לישראל בעזרת המסוקים. הכוח פונה בשעה 1350 חזרה לשטח ישראל. לוחמי סיירת "חרוב" המשיכו במהלך החודשים הבאים, בסריקות בשפך הנחלים ארנון, זרקא-מעין ועיטון שבחוף המזרחי של ים המלח. ברוב המקרים גילו הכוחות ציוד מחבלים, סירות גומי ומנועים שנלקחו שלל. במבצע "קרדינל ד", ב-11 בפברואר, נתקל כוח "חרוב" במחבלים בסריקת שפך הארנון, הרג שניים מהם ולקח בשבי מחבל ואזרח. ב-5 במרץ 1970, במסגרת מבצע "קינמון ב", ערך כוח מסיירת "חרוב" סיור מוסק ופגע באש מקלע המסוק בלנדרובר ליד מעיינות זרקא-מעין. נהרגו 3 מחבלים ו-3 נוספים נלקחו בשבי.

מלחמת האזרחים בירדן – רגיעה בבקעה

הפעילות בגבול ירדן, בשנת 1970 הושפעה משני מאורעות עיקריים: מלחמת האזרחים בירדן והסכם הפסקת האש שנחתם בראשית אוגוסט אותה שנה. בחודשים הראשונים של אותה שנה חלה עלייה בפעילות המחבלים וכוחות הצבא הירדני, שניתן להסבירם כהיענות לקריאתו של נאצר לסייע למצרים במלחמת ההתשה. פעילותם של המחבלים התבטאה בעיקר בירי מעבר לגבול: ירי צלפים (630 אירועים), והפגזת ישובי העמקים ומוצבי צה"ל על ידי ארטילריה, מרגמות כבדות וקלות וירי נ"ט. סה"כ כ-547 מקרי ירי של מרגמות קלות, רובן ככולן על ידי המחבלים ו-44 אירועים בהן הופעלה ארטילריה ומרגמות כבדות, של צבא ירדן וחיל המשלוח העיראקי,⁴⁴ כשירי הארטילריה על ידי צבא ירדן, היה לא פעם, תגובה לירי כוחות צה"ל. הייתה זאת עלייה של 150% בהיקף הפעילות לאורך הגבול לעומת התקופה המקבילה בשנה שעברה. בלט חלקם של המחבלים, ואילו חלקו של צבא ירדן הלך ופחת.

ירי המטל"רים הגיע לשיאו בחודש יוני, כאשר 19 פעמים נורו מטחי קטיושות על ישובי

⁴² . ארכיון צה"ל, תיק 130/129/1971, לשכת אלוף פקוד המרכז: גלוי ומניעת פח"ע באזור ים המלח, 28. ביולי 1969.

⁴³ . שם, שם, חלק ב', עמ' 148-149.

⁴⁴ . אג"מ/מה"ד/מחלקת היסטוריה, ביטחון שוטף סיכום שנת העבודה 1970, חלק א', עמ' 19.

עמק הירדן, 17 מהם על בית שאן. עד סוף חודש אוגוסט 1970, נורו 60 מטחי קטיושות, על האזור על ידי המחבלים.

תגובת צה"ל לירי על ישובי העמק ובמיוחד העיירה בית-שאן הייתה קשה. בלמעלה מ-240 מקרים הפעיל צה"ל את הארטילריה הכבדה שלו נגד מוצבים וסוללות הארטילריה הירדניים ונגד כפרים וערים בגדה המזרחית. בחודש יוני 1970, בו הגיעה האש לשיאה, הפעיל צה"ל כ-100 פעם את הארטילריה והמרגמות הכבדות שלו בנוסף לירי טנקים, מרגמות קלות ונ"ט.⁴⁵ עיקר העוצמה הופעלה בגזרת עמק בית שאן, להשתקת מקורות האש ולהרתעת המשטר הירדני, ע"י איום נגד העיר אירביד.

כמו בשנים שעברו, הופעלו מטוסי צה"ל לשיתוק הארטילריה הירדנית והעיראקית כמו גם על העיר אירביד.

במשך התקופה הקצרה שבין אפריל ועד הפסקת האש באוגוסט 1970 ביצע חיל האוויר 242 גיחות תקיפה ב-32 מבצעים. במבצעי תקיפה אלו הטילו מטסי החיל למעלה מ-1540 פצצות במשקל כולל של 253 טון.⁴⁶

חדירות המחבלים

פעילות המחבלים בתוך שטח ישראל, הלכה והצטמצמה. תקיפת מוצבי צה"ל על ידי המחבלים פסקה ועיקר פעילותם התבטא בניסיונות חדירה קצרי טווח ותקיפת סיורי צה"ל בבקעה. מספר החדירות בבקעת הירדן קטן בהשוואה לשנה הקודמת מ-412 ל-199, כאשר הירידה העיקרית הייתה במספר החדירות למטרות מיקוש וחבלה.

ההצלחה הגדולה של כוחות צה"ל הייתה גם במניעת החדירות לעומק שטח ישראל. בשנת 1970/71 פחת מספר ניסיונות החדירה מ-33 בשנה שקדמה, ל-5 ניסיונות חדירה בלבד. השיפור הגדול ביכולת המארבים של צה"ל נבע מהכנסת 22-25 "מרבלים" לגזרת חטיבת הבקעה. "דגנים" אלו הופעלו על ידי חיילי סיירת "חרוב" וחיילי 6 היאחזויות הנח"ל שנבנו לאורך גבול ירדן. הכנסת מארבי ה-"דגן", צמצם את כמות 'מארבי הבטן', וחסך בכוח האדם שנדרש לתעסוקה בקו. רוב ה-"מרבלים" הופעלו בין המוצבים ממערב לגדר המערכת, באותם מקומות בהם היו נסללו כבישים ודרכים שאפשרו גישה נוחה.

באוגוסט 1970 סיים קולר את תפקידו וסא"ל יהודה בר ("י. ב.") קיבל את הפיקוד על היחידה. יהודה בר הגיע ל-"חרוב" בשלהי תקופת המרדפים.

הסיירת עסקה בשילוב מערכות המכ"מ – "הקשתות" בפעילות המבצעית. התמחתה בשיתוף פעולה בין ה-"קשתות" לבין מארבי ה-"דגן" ופיתחה את התרגולות המבצעיות לשת"פ בין ה-"קשתות" לכוחות חודרים מעבר לגבול. כשכוח חצה את הירדן, ה-"קשתות" ליוותה אותו, סייעה בהכוונה והתריעה על כוחות אויב.

יהודה בר היה מפקד היחידה עד שנת 1972 ובתקופתו היו 3 היתקלויות של מארבי "דגן" ונערכו 5-6 מרדפים כשהכישלון היחידי ביניהן אירע ב-7 ביולי 1971. חוליית מחבלים נעזרה בפרדות, דבר שהקשה על גילוי העקבות. החוליה חצתה ליד הישוב פצאל ונשארה בסמוך למקום החצייה כאשר אנשיה מסתתרים בסבך הצמחייה. הגששים הבחינו בעקבות הפרדות רק במאוחר והחוליה הצליחה לחזור. המחבלים ביקשו להגיע לקרבת נמל התעופה

⁴⁵ . אג"מ/מ"ד/מחלקת היסטוריה, ביטחון שוטף סיכום שנת העבודה 1970, חלק א', עמ' 22.

⁴⁶ שם, שם, עמ' 81-8.

בן-גוריון ולירות טילי קטיושה על השדה. החוליה טעתה ושגרה 4 טילים לפתח תקווה. 4 אזרחים נהרגו ו-16 נפצעו. בדרכה חזרה עלתה החוליה על מארב של הנח"ל וחוסלה. אחרון המרדפים לפני "ספטמבר השחור", נערך אחרי 14 מחבלים ששמותיהם היו ידועים לשב"כ. "סגרנו עליהם מתחת לפצאל. הם הסתתרו במערה שבואדי. הסמג"ד שייקה ארז שהיה דובר ערבית קרא בשמות המחבלים ושכנע אותם להיכנע.⁴⁷

בשנת 70/71 סרקה סיירת "חרוב" 13 פעמים בשפכי הנחלים בגדה המזרחית של ים המלח. בכל פעולה השתתפו כ-30 לוחמים שהוטסו ב-3 מטוסי "בל", או הושטו ב-2 "צרעות"⁴⁸ ו-4-6 סירות גומי.

יהודה בר מפקד סיירת "חרוב" בסיום הלחימה בבקעת הירדן באותה עת מסכם ואומר: "לקח זמן רב לצה"ל להבין את חשיבות היחידות המיוחדות – המרחביות – יחידות הבט"ש. כאשר גדוד 890 של הצנחנים ירד לבקעה [י.ב. היה סמג"ד 890 קודם לקבלת הפיקוד על "חרוב"], הייתה לנו עקומת הלמידה שלנו. היה לנו תשלום בהרוגים ופצועים, בתקלות מבצעיות וכשלוך באיתור חוליות שחדרו. ב-"חרוב" כאשר דיברתי עם המפקדים, קצינים וחיליים, לא הייתי זקוק למפת קוד. דיברנו על ה-'שיח השרוף', על 'עץ השיטה בעיקול הוואדי' והכול הכירו והבינו במה מדובר. הכרות עם השטח היא בסיס חשוב ללחימה מסוג זה. כל נושא תרגולות הבט"ש: המרדף, מארבי ה"דגן", סיורי הבוקר והלילה, התצפיות החודרות, פעילות ה-"חייך" והפשיטות על בסיסי המחבלים ממזרח לים המלח היו לחם חוקה של סיירת "חרוב". כמות הנפגעים המועטה של סיירת "חרוב" באותם שנים מצביע על מקצועיות, ניסיון מבצעי והפקת הלקחים של היחידה".⁴⁹

בתקופת יהודה בר כמפקד היחידה כמעט ולא היו נפגעים בקרב לוחמי "חרוב".

היחידה רכשה במהלך אותן שנים יוקרה וכבוד מקצועי גם בשורות הצבא וגם בציבור הרחב. למרות שיועדה לפעילות הבט"ש, כונתה בשם "סיירת חרוב", זכתה לתג יחידה ומסלול גיוס התנדבותי אוטונומי וצוידה במיטב הנשק והחמוש של פיקוד המרכז. השיר "יש לי אהוב בסיירת חרוב", של להקת פיקוד המרכז הוציא ליחידה מוניטין בציבור הרחב ושמה הלך לפני בקרב בני הנוער העומדים בפני גיוס. לחטיבת הצנחנים נוצרה תחרות אמיתית בבסיס הקליטה והמיון על נפשם של הצעירים המתגייסים.

סא"ל מנחם סלע (מרק) שהחליף את יהודה בר כמפקד היחידה בסוף שנת 1972 נהנה מתקופת רגיעה ולמעשה בשנים 1972-73 לא היו כל היתקלויות בבקעת הירדן. "חרוב" לקחה חלק בפעילות הביטחון השוטף באזור הר-חברון, ברצועת עזה ובגבול הצפון. בביקור הרמטכ"ל דוד אלעזר ביחידה הציג המג"ד נחיק מרק את השקפתו באשר לעתיד היחידה: "זאת לא עבודה למתנדבים, יש לפרק ולצרף את הלוחמים לחטיבה 35. את עבודת הגישוש-טשטוש יש לבצע, אך זאת עבודה שגרתית חסרת ברק ואתגר. ה-"דגנים" הפכו

⁴⁷ ראיון עם תא"ל (מיל) יהודה בר, 28.11.2007.

⁴⁸ "צרעה" – ספינת סיור של חיל הים מזגם ברטרם, שצוידה במכ"ם ימי ובשני מקלעים. אורכה 8 מטרים ומשקלה 7.5

טון. מהירותה המרבית הייתה 30 קשרים.

⁴⁹ ראיון עם תא"ל (מיל) יהודה בר, 28.11.2007.

למעמסה לוגיסטית חסרת תועלת ובשל מטלות הבט"ש לא מתבצעים כלל אימונים. היחידה איננה מבצעת אימון מרוכז של 3 חודשים, מידי חצי שנה, דוגמת חטיבה 35.⁵⁰

סא"ל ישראל פסח שהחליף את מנחם סלע כמפקד היחידה בינואר 1973 עסק בעיקר באימונים. בלחץ של אלוף פקוד המרכז רחבעם זאבי הייתה סיירת "חרוב" לכוה עתודה להשתלטות על מטוסים חטופים. כסיירת פיקוד מרכז, האחראי לנמל התעופה בן-גוריון, פיתחה היחידה תרגולות והתאמנה ליעוד ייחודי זה. למעשה הייתה היחידה חסרת יעוד והמטכ"ל קיבל החלטה על פירוק היחידה עוד לפני מלחמת יום הכיפורים. עם סיום תפקידו של פסח בספטמבר 1973, לא מונה מפקד אחר תחתיו ויאיר קליין הסמג"ד נשאר לנהל את פרוק היחידה.

סיירת "חרוב" שהפכה ליחידה מקצועית מובילה בפעילות הבט"ש ובלחימה במחבלים בפיקוד המרכז, מצאה עצמה מובטלת ומתבטלת. הכשרת ואימון הלוחמים היו בתחום הצר של הבט"ש, כמו גם הציוד והאמל"ח שלא התאימו למלחמה רבתי. סיירת "חרוב" הגיעה לשעת מבחן, להיות או להדול לאחר שנרגעה החזית המזרחית והמתנדבים לסיירת לא מצאו עוד כל עניין בשגרה המנוונת של פעילות הבט"ש השגרתית וחסרת האתגרים.

בתחילת מלחמת יום הכיפורים ישבה סיירת "חרוב" בבקעת הירדן ולא לקחה חלק במלחמה. שבועיים לאחר תחילת הקרבות מינה אלוף פיקוד המרכז יונה אפרת את סא"ל חיים אורן (איבן) למפקד היחידה. רק בשלושת ימי הלחימה האחרונים של המלחמה השתתפה היחידה בקרב על העיר סואץ. בלחימה נהרגו 21 מלוחמי "חרוב", רבים נפצעו ומרבית הרק"מ יצא מכלל שימוש. כמו במלחמת ששת הימים, סיירת "חרוב" לא הייתה מאורגנת ומצוידת למלחמה. לא היה זה גדוד חי"ר רגיל דוגמת גדודי הצנחנים, ומכאן החוסר בהכשרה ותוכנית אימונים סדירה, בציוד ובאמצעי לחימה סטנדרטיים. לגדוד לא הייתה פלוגה מסייעת ולא נגמ"שים או זחל"מים. לקראת הלחימה בסואץ הועמדו לרשות "חרוב" מספר נושאי גייסות שלל B.T.R. תוצרת בריה"מ ולכל כלי נדחקו 20 לוחמים. (הכלי היה מתוכנן לשאת 8 לוחמים). פגיעה ישירה במהלך הקרב גרמה למותם של 12 לוחמים ופציעת הנותרים. לאחר המלחמה ישבה היחידה פרק זמן נוסף באזור פאיד ועסקה בפעולות בט"ש ובאיסוף שבויים עד שלבסוף הוחזרה היחידה לבקעה. בעקבות המלחמה פורקה סיירת "חרוב" מאחר וצה"ל לא ראה לנכון להמשיך להחזיק יחידת מתנדבים, בעלי מוטיבציה ויכולת מבצעית גבוהה ללא יעוד מוגדר. פקודת חיסול ליחידת בט"ש 484 "חרוב", הוצאה ע"י אג"מ תוא"ר במטכ"ל, ב-8 באפריל 1974. למעשה הייתה היחידה בשלבי פירוק עד סוף חודש אפריל, והחיילים נשלחו ליחידות החי"ר והשריון בצה"ל.⁵¹

⁵⁰ . ראיון עם סא"ל (מיל') מנחם סלע (נחיק מרק), 14.11.2007.

⁵¹ . ארכיון צה"ל. תיק 305/1316/2002, צו חיסול יחידת בט"ש 484 חרוב, מטכ"ל, אג"מ/תוא"ר, 8.4.1974.

סיכום

סיפורה של סיירת "חרוב" דומה לסיפור הסיירות הפיקודיות האחרות "שקד" ו-"אגוז". גם הן פורקו בשנים שלאחר מלחמת יום הכיפורים. בשנים האחרונות מתמודד צה"ל בלחימה בארגוני המחבלים ביהודה שומרון וחבל עזה, ובארגון החיזבאללה בצפון. ניתן להעריך כי סוג לחימה זה יעמוד גם בשנים הקרובות במרכז פעילותו של הצבא. אחת הדרכים להתמודדות בבעיות הבטחון השוטף היה הקמתן של יחידות "מיוחדות" רבות, ואולי רבות מידי בשנים האחרונות.

צה"ל המצוי בעידן העימות המוגבל מבקש לבחון את הרעיונות והכלים באמצעותם ניתן לנהל את מלחמת ההתשה המתמשכת מול ארגוני החבלה והטרור. שאלה קבועה היא תמהיל הכוח הרצוי שעל צה"ל לבנות ותורת הלחימה הנוצרת ומתעדכנת תוך כדי המערכה המתמשכת. הדילמה העומדת בפני צה"ל האם לבנות יחידות ייעודיות לעימות המוגבל, או שיש לבנות יחידות רבגוניות המתאימות גם למלחמה הקונבנציונאלית. הדילמה שבבניית סיירת "חרוב" שבה ועולה מתוך אותן שאלות העומדות כיום על הפרק. יחידות ייעודיות המקבלות לבט"ש כוח אדם איכותי, תשתית חזקה, משאבים ואמל"ח מהמתקדמים ביותר, אינן יכולות לבוא לידי ביטוי במלחמה רבתי. הדילמה של היחידה בין השאיפה להיות רלוונטית במלחמה מול היעוד בין המלחמות. הצבא הגדול "מקדש" את היחידות המיוחדות, אך מתקשה לנהל ולהפעיל אותן במלחמה.

הדיון אינו עוסק אך ורק במידת ההשקעה בכ"א ואמצעים, כי אם בשאלה חשובה לא פחות: היכן נוצר הידע, היכן נבנית תורת הלחימה של צה"ל וכיצד יש לשמרה?

מאז פעולות הגמול של שנות החמישים היה ניסיונם המבצעי של הצנחנים, סדנת הלימוד ופיתוח תורת הקרב של הלוחמה הזעירה של צה"ל. הידע המבצעי נוסח ברמה של עקרונות הטכניקה הקרבית, הטקטיקה והתרגולות, ואלו היו למסד התורה שנכתבה במה"ד, נלמדה ונרכשה בבתי הספר וקורסי המפקדים והועברה לכלל יחידות צה"ל.

קיים בצה"ל מתח קבוע בין התורה הסדורה והנלמדת בקורסים השונים לבין הידע המתפתח בהתנסות היומיומית בבט"ש, בו האויב מסתגל ללא הרף לשיטותיו של צה"ל ומנסה להפתיעו.

בעימות המוגבל, תהליך הלמידה והטמעת השינויים בשדה הקרב, יישום לקחים ומתן תשובות בגמישות וזריזות מבצעית, הוא המפתח להצלחה.

ביחידות "מיוחדות" מתפתחת תרבות מבצעית פנימית, שלא פעם אינה עולה בקנה אחד עם הפקודות והנהלים הצבאיים. התרבות הארגונית באה לידי ביטוי בפריצת גבולות, בערכים ונורמות לחימה. צוות הלחימה הוא הסוכן המבצע, המשלב בתוכו איכויות לחימה, נורמות מבצעיות וערכים עליהם נבנית רוח היחידה ויכולתה המבצעית. סוד כוחה של היחידה המיוחדת, הוא היצירתיות, כושר האלתור וחיבור מהיר של מחשבה למעשה. היחידה היא גרעין משימתי מגובש, בעל כוונות וזמינות מיידית לביצוע כל משימה רלוונטית שמציב הפקוד הבכיר בלוח זמנים קצר.

היחידה המיוחדת ורסטילית, בעלת יכולת בניית צוותים ייעודיים לכל משימה ומשימה, תוך שיתוף פעולה עם גורמי חוץ, דוגמת חיל האוויר, חיל הים, הנדסה, מודיעין וכיו"ב. אחד

המאפיינים את היחידות המיוחדות, היא היוזמה, יכולת היצירה וההכוונה, הבאים מלמטה מהדרג הלוחם, בעל הידע, הניסיון וחשוב מכל בעל ביטחון עצמי ביכולתו המבצעית. הניסיון של סיירת "חרוב", מציג באופן חד וברור את הצורך לבנות יחידות העונות לצורכי הלחימה של צה"ל בעימות המוגבל ובבט"ש כמו גם במלחמה כוללת. לאורך השנים פירק צה"ל יחידות מיוחדות, תוך שחיסל ואיבד את מורשתן הקרבית, הידע והניסיון המבצעי שנצבר.

במסגרת הניסיון לשמר את מורשת וגאווה יחידות הבט"ש, של שנות השבעים אישר צה"ל לגדוד "שקד" בחטיבת גבעתי המתחדשת לענווד את כנפי הסיירת של שנות השבעים. תג חטיבת גבעתי עוצב כשהוא משלב את סמלי חטיבת גבעתי בתש"ח ואת תג סיירת "שקד".

סיירת "אגוז" הצפונית כמו גם "חרוב" זכו ל-'לידה מחדש' עם הקמת יחידות הבט"ש הפיקודיות בשנת 1995. יחידת "אגוז" הוקמה מחדש בשנת 1995 כחלק מחטיבת גולני. היא הוקמה כיחידה ללחימת גרילה נגד ארגון החיזבאללה ברצועת הביטחון שבדרום לבנון. היחידה זכתה לענווד את סמל הסיירת של שנות השבעים, ומורשת סיירת "אגוז" היוותה את הבסיס עליו הונחו יסודות היחידה החדשה.

השם "חרוב" ניתן לגדוד הבט"ש במסגרת חטיבה 900 שהוקם ב-1995. חיילי הגדוד קיבלו אישור לענווד את כנפי סיירת חרוב כסמל הגדוד. (למרות שלסמלים עצמם – כנפי צנחנים, ג'יפ וכנפי החבצלת) אין כל קשר ליעוד הגדוד. כמו כן, שימש תג היחידה של "חרוב" ההיסטורית מקור השראה לתג חטיבה 900 של פיקוד המרכז. כל אלו הם סמלים וסממנים מוראליים, שמטרתן יצירת עבר ומורשת קרב לחיילים הצעירים, תוך רצון לבנות את גאווה היחידה הצעירה וחסרת על מורשת העבר. למרות חשיבותם של הסמלים והתגים לגאווה היחידה, הינם בעלי משמעות מוגבלת ביותר ביחס לתורה, הידע המקצועי והניסיון שאבד עם פרוק אותן יחידות.

הידע המקצועי והמבצעי שנרכש באין ספור היתקלויות, מארבים ומרדפים ע"י לוחמי סיירת "חרוב", "שקד" ואגוז", אבד עם פירוקן ופיזור המפקדים והלוחמים בין יחידות צה"ל. כל אלו ניתן היה לשמר ולהעביר תוך התאמה לדורות הבאים ולאתגרים המשתנים באם היו ממשיכות להתקיים תוך שינוי ייעוד על כל הכרוך בכך. התשובה מצויה בהגדרת יעוד היחידה. דהיינו, במקום לפרקה, ניתן לשנות את יעודה בהתאם לאתגרים החדשים.

ד"ר זאב דרורי